

ТАВЛИЦЯ 20.

3. відміна.

Іменники жіноч. роду.

Однина.

Наз. Знах.	Подорож, ніч, розкіш, нехворощ, кров, твар, молодь, паморозь, сіль, тінь, вість, міць, смерть, повість, старість, мідь, мазь, харч, січ, Рось, артіль, мораль, осінь, любов, байдужість, хворість, приязнь, постать, кість, мить, мати, пані, жовч, папороть, пригорщ.	До третьої відміни лежать імена жін. р. на приголосний звук слово мати .
Род. і-и	Подорожі, ночі, розкоші, нехворощі, крові, тварі, молоді, паморозі, соли, тині, вісті, міці, смерті, повісті, старості, міді, мазі, харчі, січі, Росі, артілі, моралі, осені, любові, байдужості, хворості, приязні, постаті, кості, миті, матері, пані, жовчі, папороті, пригорщі.	У родовому закінченні і та і: и мають іменники, що закінч. на дві приголосні (радість, смерть, а також: соли, осені, любові, Руси, крові).
Дав. і	Подорожі, ночі, розкоші, нехворощі, крові, тварі, молоді, паморозі, солі, тині, вісті, міці, смерті, повісті, старості, міді, мазі, харчі, січі, Росі, артілі, моралі, осені, любові, байдужості, хворості, приязні, постаті, кості, миті, матері, пані, жовчі, папороті, пригорщі.	Закінчення в давньому — і .
Знах.	Матір (мати).	
Оруд. ю	Подорожжю, ніччю, розкішшю, нехворощю, кров'ю, твар'ю, памороззю, сіллю, тінню, Россю, артіллю, мораллю, осінню, любов'ю, байдужістю, хворістю, приязню, постаттю, кістю, миттю, пригорщю, папороттю, жовчю, матір'ю, панею.	В орудному — ю , причому приголосний подвійною двома голосними подвоюється (крім губних і).
Місц. і	Подорожі, ночі, розкоші, нехворощі, крові, тварі, паморозі, солі, тині, вісті, міці, смерті, повісті, старості, міді, мазі, харчі, січі, Росі, артілі, моралі, любові, байдужості, хворості, приязні, постаті, кості, миті, пригорщі, папороті, жовчі, матері, пані.	Закінчення — і .
Клич. е	Подороже, ноче, розкоше, нехвороще, крові, тварі, паморозі, солі, тині, вісті, міці, смерті, повісті, старості, міді, мазі, харчі, січі, Росі, артілі, моралі, осені, любові, байдужості, хворості, приязні, постаті, кості, миті, матері, пані.	У кличному закінченні — е .

міце, смерте, повісте, старосте, міде, мазе, харче, січе, Росе, артіле, морале, любове, хворосте, приязне, постате, косте, мите, пригорще, папороте, жовче, мати, пані.

Множина.

Наз. Подорожі, ночі, розкоші, нехворощі,
Знах. тварі, паморозі, солі, тіні, вісті, смерті,
Клич. повіті, харчі, січі, артілі, хворості,
і приязні, постаті, кості, миті, жовчі,
папороті, пригорщі, матері, пані.

Род. Подорожей(ів), ночей, тварей(ів), па-
морозей, солей, тіней, вістей, смертей,
ей повістей, січей, артілей, хворостей,
(ів) приязней, постатей, костей, митей, па-
поротей, речей.

Розкошів, нехворощів, харчів, пригор-
щів, відповідів(ей), матерів, паней.

Дав. Подорожам, ночам, розкошам, нехво-
рошам, паморозям, солям, тіням, вістям,
ям, смертям, повістям, харчам, січам, арті-
ам лям, хворостям, приязням, постатям,
костям, митям, жовчам, папоротям, при-
горщам, матерям, паням.

Оруд. Подорожами, ночами, розкошами, не-
ям, хворощами, паморозями, солями, тінями,
ами вістями, повістями, харчами, січами,
артілями, хворостями, приязнями, поста-
тями, костями, митями, жовчами, папоро-
тями, пригорщами, матерями, панями.

Місц. Подорожах, ночах, розкошах, нехво-
рощах, паморозях, солях, тінях, вістях,
ях, повістях, харчах, січах, артілях, хво-
ах ростях, приязнях, постатях, костях, ми-
тях, жовчах, папоротях, пригорщах,
матерях, панях.

У множині закінчен-
ня — і.

У родовому закінчення
ей. Деякі можуть мати
закінчення ів.

Закінчення в даваль-
ному ям, після шеле-
сних — ам.

В орудному закінченні.
ям, після шелесних —
ами.

У місцевому закінчен-
ня ях, після шелесних—
ах; тут ніколи не буває
закінчень — ам, ям.

ТАБЛИЦЯ 21.

Займенники.

Однина.

Наз. Я, ти, він, вона, воно.

Клич.

Род. Мене, тебе, його (нього), її (до неї),
його (до нього), себе.

Він, вона, воно після
прийменників вживаєть-
ся з н. В орудному від-
мінкові можна вживати
їх з н і без прийменника.

Дав.	Мені, тобі, йому (ньому), їй, йому (ньому), собі.
Знах.	Мене, тебе, його (нього), її (ню, неї), його (нього), себе.
Оруд.	Мною, тобою, ним (їм), нею (єю), ним (їм), собою.
Місц.	На мені, тобі, на ньому (йому), на нім (їм), на ній, їй, на ньому (йому), на собі.

Множина.

Наз. Клич.	Ми, ви, вони.
Род.	Нас, вас, їх (них).
Дав.	Нам, вам, їм (ним).
Знах.	Нас, вас, їх (них).
Оруд.	Нами, вами, ними (їми).
Місц.	На нас, вас, них (їх).

ТАВЛИЦЯ 22.

Числівники.

Наз. Клич.	Два (дві), три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, одинадцять, шістнадцять, кільканадцять, двадцять, шістдесят, п'ятдесят, дев'яност, кількадесят, скільки, декілька, стільки, багато.
Род. ох, бох (и)	Двох, трьох, чотирьох, п'ятьох(и), шістьох (шести), сімох (семи), вісьмох (восьми), дев'ятьох(и), десятиох(и), одинадцятьох(и), шістнадцятьох(и), п'ятдесятьох(и), шістдесятьох(и), дев'яностох(и), кількадесятьох, скількох, декількох, стількох, багатьох.
Дав. ом, бом (и)	Двом, трьом, чотирьом, п'ятьом(и), шістьом (шести), сімом (семи), вісьмом (восьми), дев'ятьом(и), десятиом(и), одинадцятьом(и), шістнадцятьом(и), двадцятьом(и), п'ятдесятьом(и), шістдесять-

1) Подіб. п'ять, шість, сім тощо відмінюються всі числові іменники до дев'яност.

2) Всі вони в род., дав., і місц. відмінках можуть мати старішу форму на и (п'яти).

3) Складні числові іменники двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'яност відмінюючись розподіляються на дві частини:

двох сот, семи сот, п'ятьмастами, на чотирьохстах, або зовсім не відмінюються: без

ом(и), дев'ятдесятьом(и), кількадесятьом, скільком, декільком, стільком, багатьом.

Знах. Як назовн. або як родовий.

Оруд. Двома, трьома, чотирма, п'ятьма, шістьма, сімома, вісьмома (вісьма), дев'ятьма, десятьма, одинадцятьма, шістнадцятьма, двадцятьма, п'ятдесятьма, шістдесятьма, дев'ятдесятьма, кількадесятьма, скількома, декількома, стількома, багатьма.

Місц. Двох, трьох, чотирьох, п'ятьох(и), шістьох (шести), сімох (семи), вісьмох (восьми), дев'ятьох(и), десятих(и), одинадцятьох(и), шістнадцятьох(и), двадцятьох(и), п'ятдесятьох(и), шістдесятьох(и), дев'ятдесятьох(и), кількадесятьох, скількох, декількох, стількох, багатьох.

п'ятсот душ, з дев'ятсот карбованцями, на двісті підводах.

4) Такі складні, як триста п'ятдесят шість, тисяча дев'ятсот двадцять сім змінюють тільки останнього числового іменника: без вісьмсот двадцять п'ятьох(и), з триста сімдесят вісьмох, на тисяча чотиристи п'ятдесят шістьох.

5) Числові іменники сорок, дев'яносто, сто в родовому, давальному й місцевому можуть мати закінчення а: сорока, дев'яноста, ста, в орудному відм. вживається форми: сорокма, стома.

6) Збірні числові іменники: четверо, п'ятеро, шестеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро, одинадцятро тощо або не відмінюється зовсім, або змінюють свої закінчення, як два: четверох, четвером, четверма, на четверох.

7) Збірні числові іменники: двоє, обое, троє, не відмінюється або змінюють свої закінчення, як два, обидва три: двох, обом, з трьома, з обома, на двох, на трьох.

8) Збірні числові іменники: обидва, обидві або відм так: обидвох, обидвом, обидвома, на обидвох, або змінюються як давнє оба: обох, обом, обома, на обох.

9) Числові іменник
Півтора, півтори,
Півтретя, півчверта,
півп'ята, півшоста,
півсьома, піввосьма,
півдев'ята,
півтораستا, півтретя,
півчвертаста тощо
не відмінюється зов

ТАВЛИЦЯ 23.

Суфікси (наростки) іменників чол. роду.

ЕНКО, ЕНКО	Шевченко, Бондаренко, Вівчаренко, Науменко, Гливенко, Огівенко, Авдівенко.	На означення сина рез професію батька або назву батька .
ЕНЬКО, ОНЬКО	Козаченько, місяченько, кониченько, батенько. Соколонько.	
ЕНЬ, АЛЬ, АНЬ	Блазень, в'язень, велетень, красень, дурень, лежень, учень, півень, безлю- день, січень, водень, скрипаль, носаль, довгаль, коваль, вусань, бровань, головань, довгань, горбань, горлань.	Визначає якусь характеристичнішу мету. У словах із суф- ень у род. відм. е дає: блазня .
ИЧОК, ЕЧОК, ЕЧОК	Коничок, котичок, горщикок, кружечок, мішечок, дружечок, краєчок.	Наростки здрібніло- стлих форм ичок форм на ик (коник) У наростку ечок , е після ж, ч, ш, щ, й буває о . Але: пеняч- напальчочок, браточок.
ИК (ІЕ)	Коник, возик, хлопчик, трикутник, середник, вулик, але — братік, покоїк, слоїк.	У наростку ик пиш- и . Наросток іє після го- сної.
ИСЬКО, ІСЬКО	Хлопчисько, огнісько, становисько, босисько, боронисько, боїсько.	У наростку исько сіді и, в ісько — завсіди (після голосної).
ИЧ	Петрович, Юрович, Ігорович, Карпо- вич, Лазарович, Васильович, Віталі- йович, Олексійович, Сергійович, Лука- шович, Яковович, Ілльович, Лукович, Савович, Хомович, Микитович.	У словах „по батьку“ перед ич завсіди бр- — ов .

іт	Бренькіт, булькіт, буркіт, гуркіт, регіт.	
єць, єць	Стрілець, хлопець, поганець, кабанець, брехунець, заєць, окравець.	Ц завсіди м'яке.
єє (як)	Письмак, співак, різак, простак, гусак, лошак, піяк, біяк, голяк, біляк, вояк, волиняк, боляк, пістряк.	На означення носія чинности, діяльности, пе- реважно особи, прикмети: на означення чол. р. жи- вих істот, місця перебу- вання, стану, народно- сти, а також хвороб.
аєа, яєа	Рубака, вужака, вояка, гуляка, робо- тяка, гарбузяка, носеяка.	На означення згрубі- лості речі.
ар, яр, ир	Байкар, бляхар, вівчар, віспар, бон- дар, кобзар, писар, токар, лікар, шту- кар, біляр, школяр, маляр, бакаляр, вахляр, вапняр, смоляр, соляр, муляр, повістяр, газетяр, багатир, поводитир, проводир, бобир, упир.	На означення професії або здібности.
ач	Відвідувач, грач, доглядач, ткач, бо- родач, горлач, волохач, носач, налигач.	
іж інь	Крутіж, правіж, карбіж. Гребінь, курінь, ячмінь, ступінь, кру- тінь, волосінь, промінь, камінь, корінь.	У словах із суф. іж, інь у відкритому складі і переходить в е: кру- тежу, гребеня.
ое	Смуток, острішок, сніжок, дубок, ста- вок, горішок.	Після шепелесних завсі- ди о: горішок.
тель	Учитель, каратель, засідатель, гноби- тель, мучитель, приятель, вихователь.	У суф. тель завсіди е а не и.
ук, юк, чук	Ковальчук, крамарчук, кухарчук, бон- дарчук, вовчук, орлюк, близнюк, Да- нилюк.	
уное	Рахунок, вербунок, грабунок, дару- нок, гатунок, поцілунок, пакунок.	

ТАБЛИЦЯ 24.

Суфікси іменників жін. роду.

ість	Відповідальність, лояльність, діяль- ність, радість, вартість, повість.
------	---

ощі	Радощі, пестощі, любощі, веселощі, хитрощі, ласощі, гордощі, молодощі.	Нарост. ощі вживаються в імен., що мають ще множину.
аля	Шваля, праля, краля.	Суф. аля, аня вживаються час прикмету.
аня	Крисаня, лисаня, біланя.	
ба, оба	Лічба, молотьба, ліньба, журба, ганьба, волочба, гульба, сівба, боротьба, шаноба.	
ва	Мишва, мужва, грошва, жінва, дітва, кінва, кошва, моква.	У зневажливо згрублих речах.
енька, онька	Річенька, ніженька, душенька, Марусенька, доленька, головонька, Пронька, дівчинонька.	На означення здригання імен., — завс. пишуться.
еча, ечка	Малеча, голеча, гуркотнеча, колотнеча, дорожнеча, порожнеча, ворожнеча. Книжечка, подушечка, ложечка, дощечка, дочечка.	
ечка, иця	Чашечка, копієчка, горлиця, робітниця, молодиця, телиця, ягниця, орлиця, вовчиця, хортиця, ручиця, паляниця.	
ичка	Вуличка, криничка, молодичка, теличка.	Суф. ичка лише вживається в імен. на иця .
иня (інь)	Височиня(інь), широчиня(інь), далечиня(інь), глибочиня(інь), величиня(інь), бистриня(інь), глибиня(інь).	
івна, ївна	Петрівна, Михайлівна, Макарівна, Василівна, Микитівна, Хомівна, Іллівна, Луківна, Савівна, Сергіївна, Андріївна, Олексіївна.	Після голосної завжди ївна .
ина	Бадиліна, берестина, бобина, новина, глибина, цеглина, Туреччина, Гайдямаччина, салдатчина, панщина, слобожанщина.	
ка	Вівчарка, лікарка, учителька, співачка, слухачка, швачка, чередничка, багатирка, наймишечка, акторка.	
ня	Робітня, майстерня, друкарня, винарня, свічарня, їдальня, вітальня, виробня, електровня, броварня, гуральня, салдатня, бурсачня, вовківня, офіцерня, гульня, верескотня, брязкотня, воркотня.	

ота Гидота, мерзота, нудота, тіснота, турбота, дрімота, глумота, сухота.

ява Крикнява, свиснява, курява, ляпотнява, пискнява, стукнява.

ТАБЛИЦЯ 25.

Суфікси іменників ніякого роду.

адно, илно	Держално, пужално, заткално. Грабилно, заступилно, істичилно, лопатилно але — кочергилно.	На означення держаків різних приладів пишемо без ь.
енько	Серденько, горенько, лишенько.	На означення пестливо-здрібнелих імен завсіди пишемо ь.
ення, іння	Збільшення, зменшення, завершення, відродження, розходження, ходіння, носіння, плетіння, крутіння, водіння, возіння.	Під наголосом пишемо іння , без наголосу звичайно ення .
иння	Бобовиння, гарбузиння, жабуриння, ластовиння, ряботиння.	У словах збірн. значіння.
еня	Левеня, кошеня, вовченя, перепеленя, сороченя, вороненя, зайченя, чергеня.	У назвах малих тварин завсіди пишемо еня , еня , а не иня , їня .
ечко	Горечко, лишечко, ліжечко.	
иво	Меливо, печиво, паливо, плетиво, марииво, мереживо.	Для збірного значіння матерії чи матеріалу.
ище (їще)	Стовпище, горище, гульбище, ставновище, пожарище, огнище, бойще, гноїще.	У суф. ище и завсіди тверде, ище пишемо після голосної.
ство, цтво	Багатство, братерство, лицарство, панство, товариство, шевство, душогубство, каліцтво, жіноцтво, дівоцтво, робітництво, парубоцтво.	У словах, що мають на кінці к , ч , ц пишемо цтво , в усіх інших — ство .
ко	Відерко, хапко, крутько, хвалько.	
ва(ння), ва(ння), ва(ня)	Друкування, панування, виховування, перебріхування, вигодовування, перемальовування, завойовування, горювання, воювання, малювання. Малювання (дія) — малювання (малюнок).	

Мурування (дія) — муровання (мур).
Будування (дія) — будовання (будова).
Риштування (дія) — ристовання (спору-
руда).

я(а)

Котя, гуся, старча, курча, горща,
циганча, хлопча, вутя, орля, пір'я,
узгір'я, узбіччя, безголов'я, листя, при-
ладдя, привілля.

ТАБЛИЦЯ 26.

Прикметники.

Однина.

Чолов. та ніякий рід. Тверда група.

Наз.
відм.

1) Тугий - туге, міцний - міцне, радян-
ський-е, дужий-е, щасливий-е, ясний-е,
соняшний-е, Петрів-ове, батьків-ове,
Шевченків-ове, лікарів-еве, Паліїв-еве,
Надіїн-е, квітчин-е, материн-е,

2) кращий-е, більший-е, нижчий-е,
веселіший-е, найдорожчий — найдорожче,
тямущий-е,

3) винен, варт, повен, рад, певен, ла-
ден, годеи, дрібен, повинен, недуж,

4) лютый, будівничий, лісничий, кар-
бівничий, скарбівничий, Грушевський.
Рівне, возове, мостове, комірне.

Род.
ого

1) Тугого, міцного, радянського, щас-
ливого, соняшного, Петрового, батько-
вого, Шевченкового, лікарєвого, Палі-
євого, матєриногò, Надіїного,

2) кращого, більшого, нижчого, весе-
лішого, тямущого,

3) винного, вартого, певного, лад-
ного, дрібного, повинного, недужого,

4) будівничого, лісничого, карбівни-
чого, Грушевського, возового.

Дав.
ому

1) Тугому, міцному, дужому, щасли-
вому, яєному, соняшному, Палієвому,
Петровому, Надіїному, квітчиному,

1) До твердої гру-
лежать прикметники
і ніякого роду, що
кінчуються на **ий**,
кож присвійні на
(після голосної й
строфа **їв**), **ове**,
їве, **ин** (після гол-
апострофа **їн**, **їна**, **ї**

2) Всі прикметники
сих ступенів порівня-
та кол. дієприкмет-
ший, **чий**, **щий**.

3) Всі рідко вжива-
рочені форми.

4) Іменники з при-
никовими закінчення-
твердої групи.

У родов. закінчен-
ого. Присвійні при-
ники, прикметники
сих ступенів порівня-
скорочені, а також
ники з прикметниками
закінченнями відмін-
ся, як усі звичайні
кметники.

Закінчення в дав.
завсєди — **ому**.

2) кращому, більшому, нижчому, веселішому, найдорожчому, тямущому.

3) винному, вартому, повному, певному, ладному, годному, дрібному, повинному, недужому,

4) лютому, будівничому, лісничому, карбівничому, скарбівничому, Грушевському, рівному, вівовому, мостовому.

Знах.

Як родовий або як назовний (ніякий р. завсіди як назовний).

Оруд.
им

1) Тугим, міцним, радянським, дужим, щасливим, ясним, соняшним, Петровим, батьковим, Шевченковим, лікаревим, Палієвим, материним, Надіїним, квітчиним,

2) Кращим, більшим, нижчим, веселішим, найдорожчим, тямущим,

3) винним, вартим, повним, певним, ладним, годним, дрібним, повинним, недужим,

4) лютим, будівничим, лісничим, карбівничим, скарбівничим, Грушевським, рівним, вівовим, мостовим.

В орудному закінченні — **им**.

Місц.
ому,
ім

1) Тугому(ім), міцному(ім), радянському(ім), дужому(ім), щасливому(ім), ясному(ім), соняшному(ім), Петровому(ім), батьковому(ім), Шевченковому(ім), лікаревому(ім), Палієвому(ім), материному(ім), Надіїному(ім), квітчиному(ім),

2) кращому(ім), більшому(ім), нижчому(ім), веселішому(ім), найдорожчому(ім) тощо.

Закінчення в місц. — **ому**. Може бути **ім**.

Жіночий рід.

Наз.
Клич.

Туга, міцна, радянська, дужа, щаслива, ясна, соняшна, Петрова, батькова, Шевченкова, лікарева, Палієва, материна, Надіїна, квітчина, краща, більша, нижча, веселіша, найдорожча, тямуща, молода, Грушевська, Кобилянська.

До твердої групи належать: 1) прикметн. жін. роду на **а** (у поезії бувають форми — **аа**).

2) Всі прикметн. жін. р. вищих ступенів порівняння та кол. дієпр.

3) Іменник жін. род. з прикметн. закінченнями твердої групи.

Род. их	Тугих, міцних, радянських, дужих, щасливих, яєних, тямущих тощо.	У род. закінчення — их .
Дав. им	Тугим, міцним, радянським, дужим, щасливим, яєним, тямущим тощо.	Закінчення в давальному — им .
Знах.	Чолов. та жін. рід може мати форму або назовного або родового, ніякий рід має завжди форму назовного.	
Оруд. ими	Тугими, міцними, радянськими, дужими, щасливими, яєними, тямущими тощо.	В орудному — ими .
Місц. их	Тугих, міцних, радянських, дужих, щасливих, яєних, тямущих тощо.	Закінчення в місц. завжди — их .

ТАБЛИЦЯ 27.

Прикметники.

Чолов. і ніякий род. М'яка група.

Однина.

Наз. Клич.	Безодній(є), братерній(є), будній(є), вечірній(є), всесвітній(є), досвітній(є), городній(є), давній(є), дорожній(є), подорожній(є), дружній(є), достатній(є), подружній(є), житній(є), забутий(є), задній(є), передній(є), майбутній(є), західній(є), кутній(є), літній(є), зимній(є), осінній(є), матерній(є), могутній(є), надвірній(є), нижній(є), новітній(є), обідній(є), останній(є), пізній(є), порожній(є), путній(є), ранній(є) середній(є), синій(є), спідній(є), сторонній(є), сусідній(є), східній(є), хатній(є), подорожній(є), вчорашній(є), домашній(є), завтрашній(є), тутешній(є), тамтешній(є), ближній(є), справжній(є), долішній(є), горішній(є), прийдешній(є), неділений(є), сінешній(є), колишній(є), народній(є), середній(є), стародавній(є), теперішній(є), рідко вживані: козій, орлій, песій.	До прикметн. м'якої групи належать слова на ній з попередньою приголосною. Деякі рідко вживані слова, як: козій, орлій, песій , числовий прикметник третій , замісний прикметник їхній , а також слова: безкрай, довговій, короткошиї, буї . Деякі не мають сталого закінчення: народній і народний .
Род. ього його	Безоднього, братернього, братнього, буднього, вечірнього, всесвітнього тощо. Козього, орлього, песього.	Закінчення в род. ього , після голосної — його .

	Третього, їхнього, цього. Безкрайого, довговійого, короткоши- його, буйого.	
Дав. ьому, йому	Безодньому, братерньому, братньому, будньому, вечірньому, всесвітньому тощо. Козьому, орльому, песьому. Третьому, їхньому, цьому. Безкрайому, довговійому, коротко- шийому, буйому.	У давальн. закінче- ьому, після голосної йому.
Знах.	Як назовн. або як родовий (ніякий рід завсіди як назовн.).	
Оруд. ім, їм	Безоднім, братернім, братнім, буднім, вечірнім, всесвітнім тощо. Козім, орлім, песім, Третім, їхнім, але — цим, Безкраїм, довговіім, короткошиїм, буїм.	Закінчення в оруд. ім, після голосної —
Місц. ьому, йому, ім, їм	Безодньому(ім), братерньому(ім), брат- ньому(ім), будньому(ім), вечірньому(ім), всесвітньому(ім) тощо. Козьому(ім), орльому(ім), песьому(ім). Третьому(ім), їхньому(ім), цьому(цім). Безкрайому(їм), довговійому(їм), ко- роткошийому(їм), буйому(їм).	В місцев. закінче- ьому, після голос- йому, воно може спо- чуватись в ім, після лосної їм.

Жіночий рід.

Наз. Клич.	Безодня, братерня, братня, будня, ве- чірня, всесвітня, досвітня, городня, дав- ня, дорожня, подорожня, дружня тощо. Козя, орля, песя. Третя, їхня, ця. Безкрая, довговія, короткошия, буя.	До прикметн. м'я- групи жіп. р. належ- слова на я ; інколи, ок- ливо в поезії, подибу- форми на яя : вечір- давня.
Род. ьої, йої	Безодньої, братерньої, братньої, буд- ньої, вечірньої, всесвітньої, досвітньої, городньої, давньої, дорожньої, подорож- ньої, дружньої тощо. Козьої, орльої, песьої. Третьої, їхньої, цієї (ції, цеї). Безкраьої, довговіьої, короткошиьої, буйої.	Закінчення в родово- ьої, після голосн. — я ніколи не скорочуєть- в ьої , йої .
Дав. ій, ій	Безодній, братерній, братній, будній, вечірній, всесвітній, досвітній тощо. Козій, орлій, песій, третій, їхній. Безкрайі, довговіій, короткошиій, буій.	У давальн. закінче- ня — ій , після голос- ій, — воно ніколи не ско- рочується в і , ї .

Знах. ю	Безодню, братерню, братню, будню, вечірню, всесвітню, досвітню тощо. Козю, орлю, песю, третю, їхню, цю. Безкраю, довговію, короткошию, бую.	У знах. — ю ; інколи, особливо в поезії, бувають форми юю : вечірню, давнюю.
Оруд. ьою, йю	Безодньою, братерньою, братньою, будньою, вечірньою, всесвітньою і т. д. Козьою, орльою, песьою, третьою, їхньою, цією (цею). Безкраюю, довговіюю, короткошийою, буюю.	Закінчення в оруд. — ьою , після голосної — й ю ; воно ніколи не скорочується в ьой, йой . Не слід плутати прикметникових закінчень з іменниковими: вечірньою хвилию, давньою піснею.
Місц. ій, ій	Безодній, братерній, братній, будній, вечірній, всесвітній тощо. Козій, орлій, песій, третій, їхній, цій. Безкрай, довговій, короткоший, буї.	У місц. закінчення — ій , після голосної — ій .

Множина. Для всіх родів.

Наз. і, і	Безодні, братерні, братні, будні, вечірні, всесвітні, досвітні, городні тощо. Козі, орлі, песі, треті, їхні, ці. Безкраї, довговії, короткошиї, буї.	У назовн. множини за всіди закінчення і , після голосної — ї , інколи бувають форми ії : братнії, синії, третії, давнії (в поезії).
Род. іх, іх	Безодніх, братерніх, братніх, будніх, вечірніх, всесвітніх, досвітніх, городніх тощо. Козіх, орліх, песіх, третіх, їхніх. Безкраїх, довговіих, короткошиїх, буїх, але — цих.	Закінчення в родовому іх , після голосн. — іх .
Дав. ім, ім	Безоднім, братернім, братнім, буднім, вечірнім, всесвітнім, досвітнім, городнім тощо. Козім, орлім, песім, третім, їхнім. Безкраїм, довговіім, короткошиїм, буїм, але — цим.	У давальн. — ім , після голосної — ім .
	Чолов. р., залежно від іменника, може мати форму назовн. або родов.; жіноч. і ніякий рід за всіди має форму назовного.	

Оруд. іми, іми	Безодніми, братерніми, братніми, будніми, вечірніми, всесвітніми, досвітніми тощо. Козіми, орліми, песіми, третіми, їхніми, але—цими. Безкраїми, довговіими, короткошиїми, буїми.	Закінчення в оруді іми , після голосн.—
Місц. іх, іх	Безодніх, братерніх, братніх, будніх, вечірніх, всесвітніх, досвітніх тощо. Козіх, орліх, песіх, третіх, їхніх, але цих. Безкраїх, довговіих, короткошиїх, буїх.	У місц. закінчення після голосної — іх .

ТАБЛИЦЯ 28.

Ступені порівняння.

іший	Новий - новіший - найновіший - щонайновіший - якнайновіший. Сильний - сильніший - найсильніший - (як)щонайсильніший. Теплий - тепліший - найтепліший - (як)щонайтепліший. Міцний - міцніший - найміцніший - (як)щонайміцніший. Щасливий - щасливіший - найщасливіший - як(що)найщасливіший. Ясний - ясніший - найясніший - (як)щонайясніший. Тугий-тугіший, найтугіший - (як)щонайтугіший. Старий-старіший (старший), - (як)щонайстаріший. Гіркий-гіркіший - (як)щонайгіркіший.	Вищий ступінь порівняння утворюємо, за допомогою фікса іш, ш . Коли у прикметників є нарізок ок, к , (як)то в формі вищого ступеня він зникає, а закінчення буде -ший : короткий — коротший, лодкий — солодший, бокий — глибший.
ший	Дешевий - дешевший - найдешевший - (як)щонайдешевший. Молодий-молодший-наймолодший-(як)щонаймолодший. Багатий-багатший-найбагатший-(як)щонайбагатший. Глибокий-глибший-найглибший-(як)щонайглибший. Широкий-ширший-найширший-(як)щонайширший. Тонкий-тонший-найтонший-(як)щонайтонший.	Якщо в прикметниках перед закінч. стоять гук и , то в формі вищого ступеня сполучення: гш, зш дають жч : дорогий — дорожчий (замість дорожший), низький — нижчий (замість низший). Звук с та звуки -ш переходять в щ , а закінчення буде чий .

Поганий-поганший(гірший)-найпоган-
ший-(як)щонайпоганший.

Грубий-грубший, тихий-тихший, со-
лодкий-солодший.

Короткий-коротший, скорий-скорший
(скоріший), рідкий-рідший.

М'який-м'якший.

Швидкий-швидший-найшвидший.

чий

Дорогий-дорожчий-найдорожчий-(як)-
щонайдорожчий.

Вузький - вужчий-найвужчий-(як)що-
найвужчий.

Тяжкий-тяжчий-найтяжчий.

Близький-ближчий-найближчий-(як)-
щонайближчий.

Високий-вищий-найвищий.

Красний-кращий-найкращий-(як)що-
найкращий.

Неправильні форми: гарний-кращий
(і гарніший), ліпший.

Великий-більший.

Малий-менший.

При порівнянні якихось речей поміж
собою вищі ступені вимагають по собі
прийменників: за, від, над, або часто-
чок: ніж як,

сестра старша за брата;

книга мені миліша над усе;

він дужчий від брата;

овес кращий ніж (як) гречка.

передаємо **щ**): красний —
кращий, товстий — тов-
стіший (але й товщий).

Найвищий ступінь тво-
риться з вищого наро-
стком **най**; на означен-
ня найбільшої міри при-
кмети або властивости
до найвищого ступеня
додаємо наростки **як**, або
що (пишемо **вкупі**).

Характеристична особ-
ливість вищих ступенів
порівняння та, що вони
мають родові закінчення
й можуть відмінюватись
(відмін. як тверда група).

ТАВЛИЦЯ 29.

Займенники-прикметники.

О днина.

Чолов. та ніякий рід.

Наз.
Клич.

Мій (моє), твій (твоє), свій (своє),
той (те), отой (оте), тамтой (тамте), цей
(це), оцей (оце), чий (чье), увесь (усе),
наш (наше), ваш (ваше), кожний (ко-
жне), жадний (жадне), всякий (всяке),
такий (таке), який (яке), котрий (котре),
інший (інше), всенький (всеньке), всі-
лякий (всіляке), самий (саме), сам,
інакший (інакше), один (одне).

Чийсь (чийсь), котрийсь (котресь), дехто, дещо, деякий(е), ніщо, ніхто, ніякий (ніяке), щобудь, хтобудь, хто-небудь, щонебудь.

Абихто, абищо, абиякий (абияке), абичийсь (абичийсь), абикотрий (абикотре).

Род.

Мого (мойого), твого (твойого), свого (свойого), того, отого, тамтого, цього, оцього, кого, чого, чийого, усього, нашого, вашого, кожного, жадного, всякого, такого, якого, котрого, іншого, всенького, всілякого, самого, інакшого, одного.

У родовому закінченні ого, ього, після яких слів, складні іменні прикметники вживають тільки одну стину.

Чогось, когось, чийогось, котрогось, декого, дечого, деякого, нічого, нікого, ніякого, чогобудь, когонебудь, чогонебудь, абикого, абичого, абиякого, абичийого, абикотрого.

Дав.

Моему, твоєму, своєму, тому, отому, тамтому, цьому, оцьому, кому, чому, чийому, нашому, вашому, кожному, жадному, всякому, такому, якому, котрому, іншому, всенькому, всілякому, самому, інакшому, одному.

Чомусь, комусь, чийомусь, котро-мусь, декому, дечому, деякому, нічому, нікому, ніякому, чомубудь, комубудь, комунебудь, чомунебудь, абикому, аби-чому, абиякому, абичийому, абикотрому.

Знах.

Як назовн. або як родовий.

Оруд.

Моїм, твоїм, своїм, тим, отим, тамтим, цим, оцим, ким, чим, чиїм, усім, нашим, вашим, кожним, жадним, всяким, таким, яким, котрим, іншим, всеньким, всіляким, самим, інакшим.

Одним.

Чимсь (чимось), кимсь (кимось), чиїмсь (чиїмось), котримсь(мось), деким, дечим, деяким, нічим, ніким, ніяким, чимбудь, кимбудь, кимнебудь, чимнебудь, абиким, абичим, абияким, аби-чиїмсь(мось), абикотримсь(мось).

Місц. На мовму (моїм), твоєму (твоїм), своєму (своїм), тому (тім), отому (отім), тамтому (тамтім), цьому (цім), оцьому (оцім), кому (кім), чому (чім), чиєму (чиїм), усьому (усім), нашому (нашім), вашому (вашім), кожному (кожнім), жадному (жаднім), всякому (всякім), такому (такім), якому (якім), котрому (котрім), іншому (іншім), всенькому (всенькім), всілякому (всілякім), самому (самім), інакшому (інакшім).

Одному (однім).

Чомусь (чімсь), комусь (кімсь), чиемусь (чиїмсь), котромусь (котрімсь), декому (декім), дечому (дечім), деякому (деякім), нічому (нічім), нікому (нікім), ніякому (ніякім), будььому (кім), будььому (чім), абикому (кім), абичому (чім), абиякому (якім), абичиемусь (чиїмсь), абикотромусь (котрімсь).

Жіночий рід.

Наз. Моя, твоя, своя, та (тая), ота, тамта, Клич. ця (цая), оця, чия, наша, ваша, кожна, жадна, всяка, така, яка, котра, інша, всенька, всіляка, сама, інакша.

Одна.

Чиясь, котрась, деяка, ніяка, абияка, абичиясь, абикотрась.

Род. Моєї, твоєї, своєї, тієї (тії, тої), отієї, тамтої, цієї (ції), оцієї, чиеї, усієї (усії), нашої, вашої, кожної, жадної, всякої, такої, якої, котрої, іншої, всенької, всілякої, інакшої.

Однієї (одної).

Чиеїсь, котроїсь, деякої, ніякої, абиякої, абичиеїсь, абикотроїсь.

Дав. Моїй, твоїй, своїй, тій, отій, тамтій, цій, оцій, чий, усій, нашій, вашій, кожній, жадній, всякій, такій, якій, котрій, іншій, всенькій, всілякій, інакшій.

Одній.

Чийсь, котрійсь, деякій, ніякій, абиякій, абичийсь, абикотрійсь.

Знах. Мою, твою, свою, ту (тую), оту, тамту, цю (цюю), оцю, чію, усю, нашу, вашу, кожну, жадну, всяку, таку, яку, котру, іншу, всеньку, всіляку, інакшу, одну.
Чіюсь, котрусь, деяку, ніяку, абияку, абичіюсь, абикотрусь.

Оруд. Моєю, твоєю, своєю, тією (тою), отією, тамтою, всякою, такою, якою, котрою, іншою, всенькою, всілякою, інакшою.
Однією (одною).
Чієюсь, котроюсь, деякою, ніякою, абиякою, абичієюсь, абикотроюсь.

Місц. Моїй, твоїй, своїй, тій, отій, тамтій, цій, оцій, чій, усій, нашій, вашій, кожній, жадній, всякій, такій, якій, котрій, іншій, всенькій, всілякій, інакшій.
Одній.
Чійсь, котрійсь, деякій, ніякій, абиякій, абичійсь, абикотрійсь.

Множина.

Для всіх родів.

Наз. Мої, твої, свої, ті (тії), оті, тамті, ці (ції), оці, чиї, усі, наші, ваші, кожні, жадні, всякі, такі, які, котрі, інші, всенькі, всілякі, самі (сами) інакші.
Клич. Одні.
Чіїсь, котрісь, деякі, ніякі, абиякі, абичіїсь, абикотрісь.

Род. Моїх, твоїх, своїх, тих, отих, тамтих, цих, оцих, чиїх, усіх, наших, ваших, кожних, жадних, всяких, таких, яких, котрих, інших, всеньких, всіляких, самих, інакших.
Одних.
Чіїхсь (чіїхось), котрихсь (котрихось), деяких, ніяких, абияких, абичіїхсь, абикотрихсь.

Дав. Моїм, твоїм, своїм, тим, отим, тамтим, цим, оцим, чиїм, усім, нашим, вашим, кожним, жадним, всяким, таким, яким,

котрим, іншим, всеньким, всіляким, самим, інакшим.

Одним.

Чиїмсь (чиїмось), котримсь (котримось), деяким, ніяким, абияким, абичиїмсь, абикотримсь.

Знах. Як назовний або родовий.

Оруд. Моїми, твоїми, своїми, тими, отими, тамтими, цими, оцими, чиїми, усіма, нашими, вашими, кожними, жадними, всякими, такими, якими, котрими, іншими, всенькими, всілякими, самими, інакшими.

Одними.

Чиїмись, котримись, деякими, ніякими, абиякими, абичиїмись, абикотримись.

Місц. Моїх, твоїх, своїх, тих, отих, тамтих, цих, оцих, чиїх, усіх, наших, ваших, кожних, жадних, всяких, таких, яких, котрих, інших, всеньких, всіляких, самих, інакших.

Одних.

Чиїхсь (чиїхось), котрихсь (котрихось), деяких, ніяких, абияких, абичиїхсь, абикотрихось.

ТАБЛИЦЯ 30.

Числівники-прикметники.

О д н и н а.

Наз. Перший -а -е, другий -а -е, четвертий -а -е, шостий, сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий, двадцятий, тридцятий, сороковий, п'ятдесятый, шістдесятый, дев'ятдесятый (дев'яностый), сотий, а, е, двосотий, трисотий, чотирисотий, п'ятсотий, тисячний, мільйоновий.

Род. Дробові: одна друга, одна четверта, одна десята, одна двадцять восьма.

Ої. Першого -ої, другого -ої, четвертого -ої, п'ятого -ої, шостого тощо.

1) Всі числові прикметники відмінюються, як прикметники твердої відміни, крім слова третій, що відмінюється за м'якою відміною.

2) Складні числові прикметники змінюють тільки останню частину: тридцять п'ятого, на п'ятсот сорок восьмому, з тисяча дев'ятсот двадцять сьомим тощо.

Дав. ому, ій	Першому-ій, другому-ій, четверто- му-ій, п'ятому-ій, шостому тощо.
Знах.	Чоловіч. і ніяк. рід, як наз. або як род.; жіночий має у: першу, другу, четверту тощо. Одну другу, одну четверту, одну де- сяту, одну двадцять восьму.
Орудн. им, ою	Першим-ою, другим-ою, четвертим-ою, п'ятим-ою, шостим-ою, тощо.
Місц. ому, ім, ій	Першому(ім)-ій тощо. Одній, другій, одній четвертій, одній десятій, одній двадцять восьмій.

Множина.

Наз. Клич.	Перші, другі, четверті, п'яті, шості, сьомі, восьмі, дев'яті, десяти, одинад- цяті, дванадцяті, двадцяті, тридцяті, сорокові, п'ятдесяті, шістдесяті, дев'ят- десяті (дев'яності), соті, двосоті, три- соті, чотирисоті, п'ятеоті, шістесоті, сім- соті, вісімсоті, дев'ятеоті, тисячні, мільйонові.
Род. их	Перших, других, четвертих, п'ятих, шостих, сьомих, восьмих тощо. Дробові: три четвертих, п'ять сьомих, вісім п'ятнадцятих.
Дав. им	Першим, другим, четвертим, п'ятим, шостим, сьомим, восьмим, п'ятнадця- тим.
Знах.	Як назовний або як родовий.
Оруд. ими	Першими, другими, четвертими, п'я- тими, шостими тощо. Трьома четвертими, п'ятьма сьомими, вісьма п'ятнадцятими.
Місц. их	Перших, других, четвертих, п'ятих, шостих, сьомих, восьмих тощо. Трьох четвертих, п'ятьох сьомих, вісьмох п'ятнадцятих.

ТАВЛИЦЯ 31.

Суфікси прикметник в.

альний, яльний, ильний, ільний	Відповідальний, спальний, ogrивальний, соціальний. Офіціальний, матеріальний. Гострильний. Доїльний.	У суф. альний, яльний, ильний, їльний після л пишемо завжди ь.
евий, евий	Парчевий, рожевий, грушевий, смушевий, вишневий, Василевий, тижневий, сажневий, місцевий. Життєвий, почуттєвий, баєвий.	Суфікси евий, евий бувають при м'яких пнях, а також після ж, ч, ш, щ, коли наголос падає на е (е).
овий, йовий	Науковий, службовий, роковий, словйовий, прикметниковий, жорновий, грошовий, біржовий, дощовий, життєвий, вольовий, польовий, чайовий, крайовий, бойовий, ройовий, лойовий.	Коли ж наголос падає на інший склад, то буває овий (ьовий, йовий),
евий, евий	Несений, ловлений, загострений, загорнений, збільшений, вигоснений, згноєний, напосений.	У дієприкметниках ніколи не подвоюється н.
енний	Здоровенний, силенний, дуженний, численний, нескінченний, незліченний, неблаганний, неказанний.	Суф. енний буває в збільшених прикметниках (завсіди подвоюється н).
есень- кий, ієніський	Білесенький, молодесенький, гарнесенький, сивесенький. Білісінький, чорнісінький, жовтісінький, золотісінький.	Суф. есенький у здрібнелих прикметн.; ієніський — вказує найвищий ступінь прикметн.
ин(ина, ине), ін(іна, іне)	Настин -ина -ине, Марусин -ина -ине, Галин -ина -ине, Наталин -ина -ине. Нянин -ина -ине, свапин -ина -ине, Ольжин -ина -ине, доччин -ина -ине. Шульжин -ина -ине, Чайчин -ина -ине, мушин -ина -ине. Аглаїн -іна -іне, Раїн -іна -іне, Зоїн -іна -іне, Надіїн -іна -іне.	У присвійних прикметниках завсіди [ин-ина-ине, а не ін-іна-іне, після голосної їн-їна-їне. У присвійних прикметниках зберігається ь, коли м'якість була в іменникові: редька-редьчин.

иний, їний	Горобиний, орлиний, мишиний, ву- тиний. Чайний, солов'їний.	У прикметн., що поз- азують приналежність, ви- ношення, походження речі, завжди одно и , після голосної й апострофа—
ичний, ічний, їчний	Дипломатичний, тематичний. Академічний, технічний, аналогічний, публічний. Архаїчний.	У чужих словах згід- з загальними правилами ичний , або ічний , а для голосної — їчний .
истий, їстий	Бадьористий, танцюристий, задири- стий, загонистий, запалистий. Гноїстий.	
ів, їв	Петрів -ова -ове, Василів -ева -еве, Ко- валів -ева -еве, Яцків -ова -ове. Вороньків -ова -ове, Михайлів -ова -ове, Паліїв -єва -єве, Чухріїв -єва -єве.	У присвійних прикме- никах суфікс ів , після голосної — їв . У прикмет- ках жін. й ніяк. роду чергується з є .
іший, ший	Миліший, сильніший, розумніший, гарячіший. Солодший, коротший, швидший, тон- ший, м'якший, менший.	У прикметник. ви- ступів порівн. іш- пишемо без й .
ний, тий	Купований, дарований, мальований, схвилюваний, друкований. Підстаркуватий, придуркуватий, ка- лікуватий, сивуватий, рудуватий, ви- нуватий, забудькуватий, глекуватий. Але: стовбовитий, плісковитий,	Суф. ова(ний) має голос на о ; ува(тий) юва(тий) — без наголосу.
овитий	Сумовитий, грошовитий, гордов- итий, талановитий, дощовитий, несамо- витий.	У суф. овитий завжди пишемо о .
ський, цький, зький	Батьківський, материнський, наський, свійський, Коцюбинський, людський, братський, азіатський, пролетарський, мертвецький, мистецький, паризький, празький, острозький, убозький.	У суф. ський , цький , зький завжди пише- мо ь .
авий, явий	Жовтавий, золотавий, довгавий. Білявий, чорнявий, зеленявий, кругля- вий, мокравий, молодявий.	

езний,
лезний,
лий,
ливий

Величезний, довжезний, старезний.
Довжелезний.
Спілий, потухлий, погаслий, спітнілий, пожовклий.

Задумливий, покірливий, байдужливий, бунтівливий, злісливий, злобливий, зрадливий, вертливий, уїдливий, ущипливий,

ячий,
ичий,
нячий,
очий

Гороб'ячий, козячий, курячий, риб'ячий, жаб'ячий, хлоп'ячий, баб'ячий, дитячий, гиндичий.
Горобенячий.
Дівочий, жіночий.

ий

Верткий, говіркий, держкий, меткий, варкий, палкий, гнучкий, хапкий (а також: боязкий, баский, різкий, дерзкий, в'язкий, жаский).

ний,
ній

Мідний, бідний, чорний, гарний, збірний, вірний.
Синій, літній, народній, осінній, торішній, колишній.

учий,
ючий,
ячий,
ящий,
ущий,
ющий

Ревучий, брязкучий,
Летючий, гомонючий, знаючий, колючий.
Незрячий, гарячий.
Трудящий, годящий, путящий, роботащий.
Тямущий, загребущий, невисипущий, немирущий.
Видющий, цілющий.

чий

Господарчий, споживчий, виборчий, вірчий, творчий, співочий, робітничий, карбівничий, виховавчий, видавничий.

яний

Вовняний, мідяний, капустяний, очеретяний, слив'яний, папіряний, солом'яний, горілчаний, дерев'яний, олив'яний.

ТАВЛИЦЯ 32.

Дієслово.

1. дієвідміна. Форми теперішнього часу (на визначення тепер. та майб. часу).

Я	Несу, рию, печу, пишу, бреду, умиваюся.	Закінчення 1-ї особи
	Мию, шию, чую, годую, маляю, плюю, розкошую, обґрунтовую, витанцювую, показую, розпитую, підписую.	у або ю; після ш
	Ллю, колю, полю, мелю, сиплю.	них ніколи не пишеш
	Б'ю, п'ю, в'ю.	
	Борю, порю, орю.	
	Кину, гину, клянц, в'яну, реву, тру, пливу, живу.	
	Ляжу, можу, стрижу, стережу, товчу.	У дієсловах на
		гти — є і г змінює
		на ч і ж в усіх особинах
		одн. і мн.
	Кажу, мажу, в'яжу, гуркочу, клеко-чу, лоскочу, буркочу, свищу, хлещу, полощ, плещу.	Звуки х , с змінює на ш ; звуки з , т — на ч ; ст , сх — на щ .
	Пряду, веду, плету, мету.	Дієслова на ств в рені мають д , т .
	Купаюся, сміюся, гойдаюся, кинусь.	Часточку ся , пишеш, купі, вона може сміятися на сь .
ТИ	Несеш, риеш, печеш, пишеш, бредеш, умиваєшся.	В 2-й особі одн. кінчення ш ; після ш ніколи не пишемо ь
	Миеш, шиеш, чуєш, малюєш, плюєш, розкошуєш, обґрунтовуєш, витанцювувеш, показувеш, розпитуєш, підписувеш.	В 2-й і 3-й особі одн. після голосної (а таке аполострофа) пишемо є
	Ллєш, колєш, полєш, мелєш, сиплєш, б'єш, п'єш, в'єш, борєш, перєш, орєш, кинєш, гинєш, клянєш, в'янєш, ревєш, трєш, пливєш, живєш, ляжєш, можєш, стрижєш, стережєш, товчєш, кажєш, мажєш, в'яжєш, гуркочєш, клекочєш, лоскочєш, буркочєш, свищєш, хлещєш, полощєш, плещєш, прядєш, ведєш, плетєш, метєш.	

Купаєшся, смієшся, гойдаєшся, ки-
нешся.

Часточку **ся** додається
до закінчення і ніколи
не скорочується в **сь**.

він,
вона,
воно

Несе, риз, пече, пише, бреде, уми-
вається, миє, шиє, чує, малює, плює,
розкошує, обґрунтовує, витанцює,
показує, розпитує, підписує, ллє, коле,
поле, меле, сипле.

Б'є, п'є, в'є, боре, поре, оре, кине,
гине, кляне, в'яне, реве, тре, пливе,
живе, ляже, може, в'яже, гуркоче, кле-
коче, лоскоче, буркоче, свище, хлеще,
полоще, плеще, пряде, веде, плете,
мете.

Купається, сміється, гойдається, ки-
неться.

В 3-й особі одн. перед
ся з'являється звук **ть**.

ми

Несемо, ризмо, пишемо, бредемо, уми-
ваємося.

Миємо, шиємо, чуємо, годуємо, малю-
ємо, плюємо, розпитуємо, обґрунтову-
ємо, витанцюємо, показуємо, розпи-
туємо, підписуємо,

Ллемо, колемо, полемо, мелемо, сип-
лемо.

Б'ємо, п'ємо, в'ємо.

Боремо, поремо, оремо,

Кинемо, гинемо, клянемо, в'янемо, ре-
вемо, тремо, пливемо.

Живемо, ляжемо, можемо, кажемо, ма-
жемо, в'яжемо, гуркочемо, клекочемо,
лоскочемо, буркочемо, свищемо, хлеще-
мо, полощемо, плещемо, прядемо, ве-
демо, плетемо, метемо, купаємося, смі-
ємося, гойдаємося, кинемося.

В 1-й особі мн. в закін-
ченні **мо** звук **о** може
зникати.

ви

Несете, ристе, печете, пишете, бре-
дете, умиваєтесь, миєте, шиєте, чуєте,
малюєте, плюєте, розкошуєте, обґрун-
товуєте, витанцюєте, показуєте, роз-
питуєте, підписуєте, ллєте, колєте, по-
лєте, мелєте, сиплєте, б'єте, п'єте, в'єте,
борєте, порєте, орєте, кинєте, клянєте,
в'янєте, реєте, трєте, пливєте, живєте,
ляжєте, можєте, стрижєте, стережєте,

ВОНИ

товчете, кажете, мажете, в'яжете, гуркочете, клекочете, лоскочете, буркочете, свищете, хлещете, полощете, плещете. Прядете, ведете, плещете, метете, купається, сміється, гойдається, кинетесь.

Несуть, риють, печуть, пишуть, бредуть, умиваються.

Миють, шиють, чують, малюють, плюють, розкошують, об'рунтовують, витанцювують, показують, розплющують, підписують.

Ллють, колють, полють, мелють, сиплють, б'ють, п'ють, в'ють, борють, порють, орють.

Кинуть, гинуть, клянуть, в'януть, ревуть, труть, пливуть, живуть,

Ляжуть, можуть, стрижуть, стережуть, товчуть, кажуть, мажуть, в'яжуть, гуркочуть, клекочуть, лоскочуть, буркочуть, свищуть, хлещуть, полощуть, плещуть, прядуть, ведуть, плетуть, метуть.

Купаються, сміються, гойдаються, кинуться.

В 3-й особі мн. на кі завсіди буде **ь**, так ся в сполученні **ться**.

В 3-й особі мн. **ють** шемо після голосних, апострофа, і після **р**.

Після **ж, ч, ш, щ** коли не пишемо **ю**.

Усі форми дієслів з ростками **увати, ювати** (відп. до рос. **оватевать, ъевать, ивать**) у всіх формах тепер. часу змінюється так: **друкову, видрукуеш, -е, -емо, -ють**.

ТАВЛИЦЯ 33.

2. дієвідміна. Форми теперішнього часу (на визначення тепер. та майб. часу).

Я

Сиджу, бачу, куплю, лечу, журюся. Кою, гою, стою, дою, трую, хвалю, білю, горю, велю, варю.

Душу, лежу, кричу, тріщу, верещу, лящу, ловлю, димлю, приголублю, поставлю, промовлю, ваблю, гублю, терплю, гримлю, бавлю, скриплю, познайомлю.

Воджу, ходжу, мушу, ношу, плачу (платити), вишу (вісити), кручу, цокочу, муркочу, булькочу.

Після **ж, ч, ш, щ** ніколи не пишемо **ю**.

В 1-й ос. одн. та 3-й ос. мн. після губних перед **ю, я** з'являється звук **л**.

В 1-й ос. одн. **звук д, т, с, з** змінюється на **дж, ч, ш, щ**.

Їжджу, пушу (пустити), біжу.

Засиджуся, пінюсь, мінюся, боюся.

ти

Сидиш, бачиш, купиш, летиш, журишся.

Коїш, гоїш, стоїш, доїш, хвалиш, білиш, гориш, велиш, вариш, душиш, лежиш, кричиш, тріщиш, верещиш, лящиш, любиш, спиш, робиш, ловиш, димиш, приголубиш, поставиш, промовиш, вабиш, губиш, терпиш, гримеш, бавиш, скрипиш, познайомиш, водиш, ходиш, мусиш, носиш, вертиш, платиш, висиш, крутиш, возиш, цокотиш, муркотиш, булькотиш.

Їздиш, пустиш, біжиш.

Засидишся, пінишся, мінишся, боїшся.

він,
вона,
воно

Сидить, бачить, купить, лежить, журиться, коїть, гоїть, стоїть, доїть, тріть, хвалить, білить, горить, велить, варить, душить, лежить, кричить, тріщить, верещить, лящить, любит, спить, робить, ловить, димить, приголубить, поставит, промовит, вабить, губить, терпить, гримить, бавить, скрипить, познайомить, водить, ходить, мусить, носить, вертить, платить, висить, крутить, возить, цокотить, муркотить, булькотить, їздить, пустить, біжить, засидитися, пінитися, мінитися, боїться.

ми

Сидимо, бачимо, купимо, летимо, журимся.

Коїмо, гоїмо, стоїмо, доїмо, хвалимо, душімо, летимо, кричимо, тріщимо, верещимо, лящимо, любимо, спимо, робимо, ловимо, димимо, приголубимо,

Сполучення **зд, ст** змінюються на **жд, щ**.

Від таких дієслів як **бігти** перша особа **біжу** (г перех. в **ж**).

Часточка **ся** пишеться вкупі й може скорочуватися в **сь**.

В 2-й ос. одн. після **ш** ніколи не пишемо **ь**.

В 2-й та 3 ос. одн. після голосної пишемо **ї** (а також в 1-й та 2-й ос. множ.).

Часточка **ся** не скорочується в **сь**.

В 3-й ос. одн. не можна вживати форм — **робе, лове, возе**; тільки — **робить, ловить, возить**.

В 1-й ос. мн. закінчення завжди буде **имо(їмо)**, а не **емо(ємо)**.

В 1-й ос. мн. в закінченні може звук **о** зникати.

поставимо, промовимо, вабимо, губимо, терпимо, гримимо, бавимо, скрипимо, познаймомо, водимо, ходимо, мусимо, носимо, вертимо, платимо, висимо, кружимо, возимо, покотимо, муркотимо, булькотимо.

Іздимо, пустимо, біжимо, засидимосся, пінимосся, мінімосся, боїмосся.

ВИ

Сидите, бачите, купите, летите, журитесь..

Коїте, гоїте, стоїте, доїте, труїте, хвалите, білите, горите, велите, варите, душите, лежите, кричите, тріщите, верещите, лящите, любите, спите, робите, ловите, димите, приголубите, поставите, промовите, вабите, губите, терпите, гримите, бавите, скрипите, познайомите, водите, ходите, мусите, носите, вертите, платите, висите, крутите, возите, цокотите, муркотите, булькотите, їздите, пустите, біжите, засидитесь, пінитесь, мінитесь, боїтесь.

ВОНИ

Сидять, бачать, куплять, летять, журяться, коять, гоять, стоять, доять, труять, хвалять, білять, горять, велять, варять, душать, лежать, кричать, тріщать, верещать, лящать, люблять, сплять, роблять, ловлять, димлять, приголублять, поставлять, промовлять, ваблять, гублять, терплять, гримлять, бавлять, скриплять, познайомлять, водять, ходять, мусять, носять, вертять, платять, висять, крутять, возять, цокотять, муркотять, булькотять, їздять, пустять, біжать.

Засидяться, піняться, міняться, бояться.

В 2-й ос. мн. закінчення завсідн **іте**(їте).

В 3-й ос. мн. закінчення **ать, ять**. Після **ж, ш, щ** ніколи не пишеться закінчення **ять**.

2-ої дієвідміни не можна змішувати з 1-ою.

ТАБЛИЦЯ 34.

Дієйменник.

1. дієвідміна.

Без суф.

Нести, ревти, пливти, скубти, бігти, терти, мерти, пекти, лягти, товкти, перенести, винести, нестися(ь), пектися(ь),

До першої дієвідміни належать дієслова, що в 3-й особі однини мають

лити, рити, бити, мити, шити, жити, вити, пити, клясти, чути, могти, лізти, бороти, пороти, колоти, полоти, молоти, стригти, стерегти, братися.

Суф. **ну**

Кинути, гинути, минути, в'янути, закинути, кинутися, спіткнутися, гепнутися, глухнути, пухнути, здохнути, охнути, горнути.

Суф. **а (я)**

Писати, думати, казати, мазати, в'язати(ся), розказати, нахвалятися, тинятися, знати, вінчати, вечеряти, більшати, глибшати, сідати, ставляти, охкати, розрізняти, вибігати, сміятися, вішати, походжати, цуратися, гойдатися, лаятися, прощатися, цокотати, муркотати.

Суф. **і**

Уміти, біліти, багатіти, жаліти, скніти, хотіти, ясніти.

Суф. **ува, юва.**

Годувати, малювати, дарувати, горювати, вигадувати, годуватися, надплиювати, підписувати, просмалювати, обморочувати, воювати, будувати, принаджувати, викачувати, розкошувати (навіть у пнях: кувати, плювати, але ховати, вповати).

звук **е** (після голосівки **е**), а в 3-й ос. множини закінчення **уть, ють**.

Найуживаніші суфікси 1-ої дієвідміни: **ну(ти)**, **а**, **і**, **ува**, **юва**. Основне закінчення дієменника **ти** може скорочуватися в **ть**, коли на закінчення **ти** не падає наголос, або перед ним нема приголосного **е**: брать, казать, хотіть, але частіше маємо форми з **ти**.

Закінчення **тися** може скорочуватися або в **ться**, або в **тись**.

У вивідних дієсловах з суфіксами **ува** (перев. **юва**) **а** (перев. **ю, я**) звуки **д, т, с, з, зд, ст**, змінюється на **дє, ч, ш, т, жєдє, шч**: засуджувати, викручувати, випрошувати, вражати, виїжджувати, вихрищувати.

Від деяких дієслів можна творити пестливі форми, ці пестл. форми не відмінюється: їсти, їстоньки, їсточки, їстки, їстуні; пити, питоньки, питочки, питки; сварити, сваритоньки; журити, журитоньки; жати, жатоньки; спати, спатоньки, спаточки, спатки.

2. дієвідміна.

Суф. **і**

Сидіти, летіти, засидітися, вертіти, горіти, веліти, висіти, мусіти, хтіти, цокотіти, гуркотіти, муркотіти.

Додругої дієвідміни належать дієслова, що в 2-й і 3-й особ. одн. мають **и**

Суф. и, ї	Водити, ходити, носити, крутити, варити, хвалити, білити, робити, бачити, душити, возити, купити. Гоїти, стоїти, коїти.	(після головної і), а в 8 множ. закінч. ать, ять Суфікси: і, и, ї, а.
Суф. а (я)	Лежати, кричати, верещати, ляцати, боятися, тріщати.	

ТАБЛИЦЯ 35.

Дійсний спосіб — минулий час.

Однина.

Чол. рід.

Сидів, летів, засидівся, пінився, мінився, плив, лив, мив, шив, скуб, тер, пік, ліг, товк, ніс, гріб, стеріг, беріг, міг, утік, віз.

Жін. рід.

Сиділа, летіла, засиділася, пінилася, мінилася, пливла, лила, мила, шила, скубла, терпла, пекла, лягла, товкла, несла, гребла, стерегла, берегла, могла, утєкла, вєзла.

Ніякий рід.

Сиділо, летіло, засиділося, пінилося, мінилося, рехло, пливло, лило, мило, шило, скубло, терло, пекло, лягло, товкло, несло, гребло, стерегло, берегло, могло, утєкло, вєзло.

Множина.

Сиділи, летіли, засиділися, пінилися, мінилися.

Рєвли, пливли, лили, мили, шили.

Скубли, терли, пєкли, лягли, товкли, несли, гребли, стерегли, берегли, могли, утєкли, вєзли.

Передминулий час.

Чол. рід.

Був сидів, був летів, був засидівся, був скуб, був тер, був пік тощо.

Форми минулого часу утворюються від форм дієслова: для чол. р. ду закінчення **в** (з **ко** **лѣ**), жін. р. — **ла**, ніяк. р. — **ло**: у множині для всіх родів — **ли**.

У тих дієсловах, що іменник закінчується в приголосну, закінчення в чол. р. зникло: їх уживаємо без закінчення: **ніс, гріб, віз, заїріг**.

Якщо в частка є ії додається до основних закінчень минулого часу.

Передминулий час утворюється з форм минулого часу та з минулого часу від допоміжного дієслова: **бути**.

Жін. рід.

Була сиділа, була летіла, була засиділася, була скубла, була терла, була пекла тощо.

Ніяк. рід.

Було сиділо, було летіло, було засиділося, було скубло, було терло, було пекло тощо.

Множина.

були { сиділи, летіли, засиділися тощо.
скубли, терли, пекли тощо.

Дійсний спосіб — майбутній час.

Недоконані дієслова.

Я	Буду сидіти, летіти.
Ти	Будеш пінитися.
Він	Буде мінітися.
Ми	Будемо сидіти.
Ви	Будете летіти.
Вони	Будуть пінитися, мінітися.

Я	Сидітиму, летітиму, пінитимуся, мінітимуся, казатиму, гуркотатиму, журитимуся, сміятимуся.
---	--

Ти	Сидітимеш, летітимеш, пінитимешся, мінітимешся, казатимеш, гуркотатимеш, журитимешся, сміятимешся.
----	--

Він	Сидітиме, летітиме, пінитиметься, мінітиметься, казатиме, гуркотатиме, журитиметься, сміятиметься.
-----	--

Ми	Сидітимемо, летітимемо, пінитимемося, мінітимемося, казатимемо, гуркотатимемо, журитимемося, сміятимемося.
----	--

Ви	Сидітимете, летітимете, пінитиметесь, мінітиметесь, казатимете, гуркотатимете, журитиметесь, сміятиметесь.
----	--

Вони	Сидітимуть, летітимуть, пінитимуться, мінітимуться, казатимуть, гуркотатимуть, журитимуться, сміятимуться.
------	--

Складну форму майбутнього часу утворюється з діємненника та форм теперішнього часу допоміжного дієслова **бути**.

Уживанішу форму майбутнього часу утворюється з діємненника та форм теперішнього часу допоміжного дієслова **иму**, що становить ніби закінчення і цілком злилося з діємненником.

У дієсловах з часточкою **ся** — цю часточку додається до основного закінчення.

В 3-й особі однини перед часточкою **ся** з'являється звук **ть**.

В 1-й особі однини кінцеве **о** іноді може зникати: пектимемо й пектимем, співатимемо й співатимем.

Майбутній час — доконані дієслова (форма тепер. часу).

Однина.

Я	Напишу, покличу, куплю, віношу, принесу, сяду, стану, скажу, зроблю, скідаю, обурюся, згоджуся, приєднаюся.	Форма майбутнього часу від дієслів доконаних (доконані дієслова не мають теперішнього часу).
Ти	Напишеш, покличеш, купиш, віносиш, принесеш, сядеш, станеш, скажеш, зробиш, скідаєш, обуришся, згодишся, приєднаєшся.	
Він, вона, воно	Напише, покличе, купить. Віносить, принесе, сяде. Стане, скаже, зробить, скідає, обуриться, згодиться, приєднається.	

Множина.

Ми	Напишемо, покличемо, купимо, віносимо, принесемо, сядемо, станемо, скажемо, зробимо, скідаємо, обуримось, згодимося, приєднаємося.
Ви	Напишете, покличете, купите, віносите, принесете, сядете, станете, скажете, зробите, скідаєте, обуритесь, згодитесь, приєднаєтесь.
Вони	Напишуть, покличуть, куплять, віносять, принесуть, сядуть, стануть, скажуть, зроблять, скідають, обуряться, згодяться, приєднаються.

ТАБЛИЦЯ 36.

Умовний спосіб.

Умовний минулого часу.

Однина

	Чол. рід.	жін. р.	ніжн. р.		Умовний спосіб
Я	Сидів би,	-ла,	-ло	} би(б)	римо з форм минулого часу з часткою би , що є голосною — б.
Ти	летів би,	-ла,	-ло		Частки би , б можуть стояти й не поруч із словом, а біля якогось іншого слова: Я б не міг, та не можу; він б поїхав, та ніколи; він б знав, — але стосуються вони завжди дієслова.
Він, вона, воно	пінився б,	-лася,	-ося		
	мінівся б,	-лася,	-лося		
	казав би,	-ла,	-ло		
	гуркотів би,	-ла,	-ло		
	журився б,	-лася,	-ося		
	сміявся б,	-лася,	-ося		

Множина для всіх родів.

Ми	Сиділи, летіли	} би(б)
Ви	пінилися, мінилися	
Вони	журилися, сміялися	

Умовний передминулого часу.

Чол. р.

Сидів	} би був
летів	
казав	
гуркотів	
пінився	} б був
мінився	
журився	
сміявся	

Умовний передминулого часу творимо з форм звичайного передминулого часу плюс частка **би**, після голосної — **б**.

Помічне дієслово **бути**, так само як і частка **би**, **б** може стояти не тільки після дієслова, а й перед ним:

Якби знала, що покине, була б не любила. Коли б я та була знала.

Жін. р.

ніж. р.

сиділа,	-ло	} б була б було
летіла,	-ло	
казала,	-ло	
гуркотіла,	-ло	
пінилася,	-лося	
мінилася,	-лося	
журилася,	-лося	
сміялася,	-лося	

Ми	сиділи, летіли	} б були
Ви	казали, гуркотіли	
Вони	пінилися, мінилися	
	журилися, сміялися	

Наказовий спосіб.

Однина.

Нехай же я погуляю. Нехай буду пам'ятати. Нехай я хоч трохи одпочину. Ой, нехай же я стану, подивлюся. Бодай би я не діждала.

В 2-й ос. одн. під наголосом у словах з приростком **ви** та у дієсловах з наростком **и** після приголосної — буде закінчення **и**, а в 1-й ос. множ. — **імо** (о може зникати), в 2-й ос. множин. — **іть**: бери — бе-

Сиди, лети, верти, гори, вели, виси, води, носи, цокоти, булькоти, біжи, муркоти, булькочи, клекочи, печи, ляж, товчи, стрижи, стережи, кажи, засидь-

ся, мінься, пінься, кинься, нахваляйся, смійся, цурайся, горбся, стій, рий, мий, ший, вий, пий, чуй, думай, знай, ясній, воюй, згортай, лізь, кинь, гинь, в'янь, закинь, спіткнись, в'яжись, сядь, стань, визволь, повісь, сип, став, ознайом, руш, плач, морщ, вір.

3-я ос.

Нехай (він, вона, воно) сидить, летить, вертить, горить, велить, тощо, (та нехай він спить, та бодай не встав).

рім(о) — беріть, винесім(о), — винесути — стукнімо — стукніть.

В 2-й ос. мн. іноді надати мові врочистого поважного характеру вживається закінчення: кайдани по волю окропіте.

Множина.

1-а ос.

Сидімо, летімо, вернімо, горімо, велімо, висімо, водімо, носімо, цокотімо, булькотімо, біжімо, муркочімо, булькочімо, клекочімо, печімо, товчімо, стрижімо, стережімо, котімо, засидьмося, міньмося, піньмося, киньмося, нахваляймося, сміймося, цураймося, горбмося, стіймо, риймо, миймо, шиймо, виймо, пиймо, чуймо, думаймо, знаймо, ясніймо, воюймо, згортаймо, лізьмо, киньмо, гиньмо, в'яньмо, закиньмо, спіткнімося, в'яжімося, сядьмо, станьмо, визвольмо, повісьмо, тратьмо, сипмо, ставмо, ознайоммо (і ознайомім), рушмо, плачмо, ляжмо, морщмо, вірмо, мажмо.

2-а ос.

Сидіть, летіть, вертіть, горіть, веліть, висіть, водіть, носіть, цокотіть, булькотіть, біжіть, муркочіть, булькочіть, клекочіть, печіть, товчіть, стрижіть, стережіть, котіть, засидьтесь, киньтесь, нахваляйтесь, смійтесь, цурайтесь, горбтесь, стійте, рийте, мийте, шийте, вийте, пийте, чуйте, думайте, знайте, яснійте, воюйте, згортайте, лізьте, киньте, гиньте, в'яньте, закиньте, спіткніться, в'яжіться, сядьте, станьте, визвольте, повісьте, тратьте, сипте, ставте, ознайомте, руште, плачте, ляжте, морщте, вірте, мажте,

Майже в усіх словах з ненаголошеним закінченням кіняться в 2-й ос. одн. в 1-й і 2-й ос. множ. кає, або після голосного скорочується в й, при чому тоді м'якшаються губних, шелепних і носових, крім губних, шелепних і носових, а закінчення в 1-й ос. мн. ніколи не скорочується в ж: граймо, грайте.

Чисть. — чистьмо — чистьте, став — ставмо, ставте.

У дієсловах 1-ої відміни звуки ж, г, п, ш, ход. в ч, ж: печи, стрижи, також — біжи. х, с — ш: пиши, колиш, тиши, бреш; з, т — ж: кажи, маж, цокочи; сж — щ: свищи, хлищи, полощи, плеши. У дієсловах на ст — д, т: сиди, бреди, вежи, плач, мети.

В 1 особ. одн., 3-й ос. одн. й множ. форма дієслова казати казавого способу оповіда-

3-я особ.
множ.

Нехай вони сидять, летять, вертять,
горять, ведять тощо (коли забули, бо-
дай заснули).

До форм наказового
способу іноді додаємо ча-
стку **бо, но** (відповідно
рос. **но**), — вони ніби по-
м'якшують тон наказу:

заспівай **но**, підбіжи-
бо, розкажи **но**, побіжи
но, відчини **бо** тощо.

Часточку **ся (сь)** до-
дається до основних за-
кінчень: мучся, мучмося,
мучтеса.

ТАВЛИЦЯ 37.

Архаїчна дієвідміна.

Дієйменник.

Їсти (попоїсти, виїсти, з'їсти, наїсти,
наїстися, проїсти, заїсти, під'їсти, од'-
їсти, над'їсти), дати (датися, продати,
віддати, додати, роздати, передати, ви-
дати), відповісти (розповісти, доповісти,
переповісти тощо), бути (набутися,
перебутися).

Доконані дієслова **да-
ти, відповісти**, як і всі
інші доконані, не мають
теперішн. часу, а замін.
його формою майбут-
нього.

Теперішній час. — Дійсний спосіб.

Однина.

Їм, їси, їсть.

Множина.

Їмо, їсте, їдять.

Допом. дієслово — **є (єсть)**.

Минулий час.

Однина.

Їв, їла, їло; був, була, було; дав,
дала, дало; відповів, відповіла, -о.

Множина.

Їли, були, дали, відповіли.

Від дієслова **бути** для
теперішнього часу вжи-
вається тільки форми **є**,
(**єсть**) для всіх осіб фор-
ми; **єсьм, еси, єсьмо, есте**,
суть — в літературній мові
не вживається.

Часточка **ся (сь)** у та-
ких формах, як: наїсти-
ся, датися, набутися, до-
повідатися додається до
звичайного закінчення.

Умовний спосіб утво-
рюється з форм минулого
часу дійсного способу
плюс часточка **би, б**, як
і в усіх інших дієсло-
вах.

Майбутній час.

О д н и н а.

1	їстиму, буду	буду, дам, відповім.
2	їстимеш, будеш	їсти, будеш, даси, відповіси.
3	їстиме, буде	буде, дасть, відповість.

М н о ж и н а.

1	їстимемо, будемо	будемо, дамо, відповімо.
2	їстимете, будете	їсти, будете, дасте, відповісте.
3	їстимуть, будуть	будуть, дадуть відповідать.

Наказовий спосіб.

О д н и н а.

2	їж (їдж), будь, дай, відповідь.
3	хай (він, вона, воно) їсть, дасть, від- повість.

М н о ж и н а.

1	будьмо, їжмо (їдьмо), даймо, відпо- відьмо.
2	будьте, їжте (їдте), дайте, відпо- повідьте.
3	хай (вони) будуть, їдять, дадуть, від- повідать.

ТАВЛИЦЯ 38.

Довонані й недоконані дієслова.

**Пре-
фікси**
(прирост-
ки)

Питати, спитати, розпитати, запитати, попитати, попопитати; сумувати, посумувати, засумувати; казати, сказати, розказати, переказати, відказати; ходити, сходити, виходити, приходити, попоходити; кусати, покусати, накусати, попокусати; їсти, з'їсти, поїсти, попоїсти; пити, випити, надпити, попити, попопити; робити, зробити, розробити, відробити, попоробити; мучитись, намучитись, перемучитись, попомучитись.

1) За допомогою префіксів (приростків) із недоконаних дієслів утворюємо доконані форми.

Префікс **попо** має значіння довготривалості або кількарізності дії, або вказує на певне зусилля.

2) Доконані дієслова з префіксами, приймаючи

суфікси
варост-
ки)
ува
юва
а я

Підписати-підписувати, вигодувати-вигодовувати, запитати-запитувати, видрукувати-видруковувати, розпалитися-розпалюватися, вітанцювати-вітанцюбувати, виголосити-виголошувати, обґрунтувати-обґрунтовувати, перекопати-перекопувати, висміяти-висміювати, виторгувати-виторговувати, просмолити-просмолювати, вималювати-вимальовувати, витрусити-витрушувати, замордувати-замордовувати, прищепити-прищеплювати, розгорювати-розгорюювати, примусити-примусувати, купити-купляти (купувати), виговоритись-виговорюватись, нахилити-нахиляти, розрізнити-розрізняти, перемогти-перемогати, похвалити-похваляти, призначити-призначати, збавити-збавляти, зауважити-зауважати, оступитися-оступатися, вивірити-вивіряти.

суфікси **ува, юва, я, а**, перетворюються на недоконані.

Суфікс **ува** може з'являтися й у тих дієслів, що вже мають у своїй основі такий суфікс **ува**.

Тоді **у** з першого суфікса **ува** переходить в **о**.

Від недоконаних дієслів суфікс **ува (юва)** утворює форми з значінням кількарзовости: вихваляти - вихвалювати.

У дієсловах запозичених, особливо з німецької мови з суф. *igen*, — майже ніколи перед **ува, юва** не буває суфікса **ир**: адресувати, інструктувати, коментувати, копіювати, студіювати.

Наголос докон. дієслів.

Обси́пати, пере́носити, вибі́гати, ви́носити, ви́ходити, зді́бати, зво́зити, ви́слухати, ви́їздити, скли́кати, сходи́ти, зно́сити, розки́дати, заді́хатись.

Наголос недокон. дієслів.

Обси́пати, пере́носити, вибі́гати, вино́сити, вихо́дити, здіба́ти, зво́зити, ви́слухати, ви́їздити, склика́ти, сходи́ти, зно́сити, розкида́ти, задиха́тись.

Змінювати спосіб дієслова може й наголос.

У більшості дієслів із суфікс. **а** наголос ближчий до закінчення означає недоконаний вид, а в дієсловах з суфіксом **и** — доконаний.

ТАВЛИЦЯ 39.

Дієприкметникові форми та дієприкметники.

Дійсний стан (активні).

Теперішній час.

Терплячий-а-е, текучий-а-е, лежачий-а-е, пекучий-а-е, родючий-а-е, нестерпучий-а-е, гнучий-а-е, летю-

Активних дієприкметників теперішнього часу відп.до рос. -щий, -ая-ее,

чий -а -е, палючий -а -е, гнітючий -а -е, тямущий -а -е, важучий -а -е, пам'яту-
щий -а -е, невсипущий -а -е, невидю-
щий -а -е, мовчущий -а -е, трудящий,
знаючий, шипучий -а -е, гулящий -а -е,
роботящий -а -е.

Минулий час.

Потухлий -а -е, погаслий -а -е, спітні-
лий -а -е, померлий -а -е, осиротілий -
-а -е, збожеволілий -а -е, пожовклий -а -е,
почорнілий -а -е, минулий -а -е, вирос-
лий -а -е, згірклий -а -е, відсталий -а -е,
запустілий -а -е, згорілий -а -е, скислий -
-а -е, загуслий -а -е, змарнілий -а -е.

Пересмний стан (пасивні).

Теперішн. час.

Знайомий -а -е, відомий -а -е, нерухо-
мий -а -е, любимий, питомий, родимий,
нестерпимий, видимий, негасимий.

Минулий час.

Кутий -а -е, битий -а -е, питий -а -е,
грітий -а -е, жатий -а -е, критий -а -е, від-
жатий, тертий, митий, витий, ритий,
м'ятий, питий, кинутий-кинений, усуну-
тий-усунений, вернутий-вернений,
замкнутий-замкнений, поротий-порений,
колотий-колений, молотий-мелений, ора-
тий-ораний, пратий-праний, братий-бра-
ний, драгий-драний, дарований, мальо-
ваний, сіяний, варений, копіюваний,
вражений, мощений, погашений, нагро-
маджений, верчений, кручений, годо-
ваний, журений, вінчаний, в'язаний,
заговорований, підсолоджений.

в україн. мові нема
всім, слова від дієслів
пнів на **чий, ший** п
тили значіння дієс
ности й є звичайні
кметники.

Так само нема в
мові й **активних** дієс
кметників минулого
відп. до рос. (в)ш
Збереглися лише
дієслівних пнів прик
ники на **лий -а -е**.

З пасивних (пересм
стану) дієприкметни
тепер. часу на **мий -а**
залишилися окремі см
знайомий, нерухомий.

Від недоконаних
слів на **ува, юва** мов
творити дієприкметни
з закінченням **уван**
юваний, що своїм
чінням відповідають
пересмним дієприкмет
кам тепер. часу на **ма**
а, е: вироблюваний, пер
орюваний, показуваний.

Пересмні дієприкмет
ки минулого часу збере
лися в укр. мові цілком
мають закінчення: ний
-е, **тий -а -е**; закінчен
тий мають дієприкмет
ки, утворені від дієслів
мають перед закінчення
ти голосний звук (**и, і, ї**
я) або р: митий, грітий,
забутий, м'ятий, тертий.

Залежно від наголосу буває різне значіння слова.

Дієприкметники.

Печений, варений товчений, хвалений, мощений, коханий, учений, мащений, свячений, незлічений.

Прикметники.

Печений, варений товчений, хвалений, мощений, коханий, учений, мащений, свячений, незлічений.

Дієприкметники, утворені від дієслів з наростками **н(ну)** можуть мати подвійне закінчення **-ний, -тий**: кинутий-кинений. Це подвійне закінчення можуть мати й деякі інші слова:

молотий-мелений.

Дієприкметники, утворені від інших дієслів, мають закінчення—**ний а, е**.

У дієприкметниках на **ний, а, е** звук **н** ніколи не подвоюється.

Перед закінченням **ний, а, е** може бути звук **е** (після голосної **е**), або **а (я)** **ений (ений, аний, яний)**.

Звук **е (є)** буде в дієприкметниках, утворених від дієслів, що в діємникові перед закінченням **ти** мають приголосний, або **и (і)**, або **ну**: скласти-складений, повісити-повішений, ригоїти-вигоєний, згорнути-згорнений (і згорнутий).

В інших буде **а (я)** — власне, голосний діємника: запрягати-запряганий, розрізняти-розрізняний.

У дієприкметниках від дієслів з суфіксами **ува, юва** завжди буде закінчення **ний, а** суфікси **ува, юва** переходять під наголосом в **ова, юва**: дарований, мальований.

Дієприслівники.

Тепер. час.

Чи

Кажучи, роблячи, сплячи, лежачи, сміючися, журичися, нахвалюючися, підбадьорючися.

Минулий час.

Ши

Казавши, робивши, спавши, лежавши, сміявшись, журившись, нахвалявшись, підбадьорившись, нісши, пікши, візши, товкши, грібши, стерігши, стригши.

Від дієслова їсти: їдний і їджений.

Звуки **з, т, с, д, ст,** в дієприкметниках з дієслів 2-ої дієвідміни змінюються на **ж, ч, ш, дж, щ**: возити - вожений, крутити-кручений, носити-ношений, ходити-ходжений, пустити-пущений, їздити-їжджений.

Звуки **г, к (гги, кк)** в дієприкметниках з дієслів 1-ої дієвідміни змінюються на **ж, ч**: стерігати-стережений, пекти-печений (але ткати-тканий), а замість **с** первісне **д, т**: класти-кладений, плести-плетений. Після губних (2-ї дієвідміни) з'являється **л**: ловлений, куплений, зроблений, зломлений. У пасивних дієприкметниках наголос падає на суфікс, **ен, он** тощо.

ТАВЛИЦЯ 40.

Прийменники, прислівники та злучники.

**При-
йменни-
ки**
окремо

Без плуга, без двадцяти грамів, з німим докором, у цім слові, у мене, від чого впився, від шахти і станка, од Лимана до Трубайла, з кожної яворини, по дві чарки в руки, за чийого завідування, за водою, на своє добро, на моє вийшло, під турком, о п'ятій годині, під той час, кохала над життя, з доброї волі, по степах, по хуторах, при зеленій сіножаті.

Прийменники пишуться окремо від іменників і прикметників.

**При-
йменни-
ки**
вкупі

Припічок, заціпка, назва, допис, вигадка, підсвинок, бездоріжжя, безвіддя, безвість, безладдя, безпуття, безталання, відбудування, відворіт, відгадка, від'їзд,

Коли прийменник у сполученні з іменником або прикметн. становить одне слово, неподільну

**Приро-
стки
з іменни-
ками**

з'їзд, відказ, відкриття, відблиск, відгук, відданиця, відділ, віддяка, відзімки, відтиск, відступ, догана, дозвілля, досвіт, завдаток, завертень, заворотень, загибель, натирачка, підгірок, підліток, підмайстер, підмітка, підскік, покрівля, порятунок, прикуп, приплата, провулок.

**Приро-
стки
з при-
кметн.**

Допитливий, принагідний, допомічний, заздрий, безталанний безлистий, безземельний, беззубий, бездоганний, безперечний, відбірний, відхилений, відлеглий, відлюдний, довільний, досвітній, дохожалий, збентежений, забарний, закладний, підгірний, померклий, прикутий, записаний, віднесений, підкошений, засмалений, обдурений, замерзлий, викинутий.

**Приро-
стки
вкупі
з дієсло-
вами**

Відбудувати, відбивати, відбути, відвертати, звисати, нависати, відгорнути, віддати, від'їсти, відколупнути, відорювати, добити, добігати, довершати, догодити, догоїти, дописати, доскочити, дослужитися, досягти, забагатіти, заборонити, загнітити, загуляти, зажадати, задрімати, настелити, надсилати, надсмикати, надсмоктувати, надрізати, настинати, насушити, натерти, підгнати, підкувати, підпарити, підцюкнути, покивати, покопирсати, пригасити, продівувати, прокидатися, пронюхати.

**При-
слів-
ники**

Взагалі, вперед, вгору, вниз, влітку, взимку, вранці, вдосвіта, всмак, враз, відразу, догори, дощенту, довкола, додому, докупи, завбільшки, завдовжки, завширшки, заввишки, завглибшки, залюбки, зовсім, спочатку, завидно, зразу, згори, назавжди, насилу, назустріч, наперекір, наздогад, надаремно, навшаня, наскрізь, назад, направо, наліво, помалу, поблизу, поночі, навстоячки, навлежачки, набік, навік, надворі, безліч, вздовж, відкіля, вкупі, відти, вперше, вповні, сповна, досить, завчасу, заздалегідь, заледві, замість, занадто, заразом, зверху, звільна, згодом, знадвору,

частину (поняття), тоді ми його пишемо вкупі (часто таких імен. і прикметн. без приименника й не вживається); приименники тут стають пристотками. Отже: прийшла загибель — за гибель пароплава відповідатимете; порятунок прийшов своєчасно — прийшли до вас по рятуюнок; це закладний гай — за клятий борг посварились.

З дієсловами й прислівниками приименники пишемо за всіди вкупі. (Приименники тут стають пристотками).

знестями, знічев'я, знехотя, зразу, зрештою, навздогін, наввипередки, навколішки, навмисно, навпростець, навестиж, навхрест, наосліп, наперед, наслід, навпроти, нараз, насамперед, нарешті, натовість, нашвидку, осторонь, охляп, підчас, побіч, поверх, поволі, подекуди, позавтра, позаду, позавчора, позаторік, поздовж, потім, попереду, попросту, пораненьку, поруч, потиху, потому, потроху, почасти, справді, спереду, спершу, безладно, безмірно, безправно, безслідно, безхмарно, відворотно, віднини, доладу, довкола, доречі, забарно, завчасно, надмірно.

При-
йменни-
ки
і
при-
слів-
ничи.

Ліг догори—підійшли до гори; хочу додому—під'їхали до дому, зібрали до купи—до купи не підходить, спочатку працювали—з початку весни; зроду не бачив—він з роду давнього; насилу дійшов—на силу не покладайся; вийшли назустріч—на зустріч не сподівався; на дворі краще, ніж у хаті—на дворі такому нічого не зробиш; сиділи вкупі—в купі цій багато мотлоху; упав на нього зверху—з верху хати попадала солома; нараз стало темно—вистачить на раз, не більше; нарешті підвівся—на решті книг немає палітурок; потому став читати—по тому двору ходять люди.

Інколи ті іменники та прикметники, що уживаються разом з прийменниками, можуть уживатися окремо від них, як що друга частина слова без прийменника має самостійне значіння.

Щоб відрізнити прийменник від приростка, треба спробувати вставити поміж ним і тий словом, що до нього прилягає, якесь інше слово. Якщо таке інше слово можна вставити, то це буде прийменник і його треба писати окремо. Поміж приростком і другою частиною слова ніякого іншого слова вставити не можна.

Злуч-
ники
і
при-
ймен.

Дорогий, зате добрий — але: за те діло я не знаю. Защо тебе сплюндрували — але: За що ти платиш? Потім вернувся, — але: по тім полю паслась череда.

ТАВЛИЦЯ 41.

Приrostки.

ви	Виїхати, винести, виписати, вимовити, викусити, видавити, видавати.
д (вiді)	Відділ, віддавна, відгук, відкіля, відколи, віднести, відібрати, відіслати.
до (ді)	Доважити, добути, досидіти, дістати, діждати, дізнатися.
зі, (ізі)	Зчистити, знести, зганяти, згаяти, злетіти, зібрати, зів'язнути, зіпсувати.
за	Захід, запис, затулити, завезти, закинути, завеликий, задовгий.
між межи)	Міжнародний, міжпартійний, межиріччя, Межигір'я.
над	Надкусити, надлюдський, надмірний, надзвичайний, Наддніпрянщина, надбережжя, надвечір.
най	Найпопулярніший, найдешевший, найталановитіший.
па	Пасинок, паросток, пагорок, парубок, памороки.
пере	Переходити, переписувати, перемогти, пересердя.
перед, перед, через	Передранішній, передостанній, але: представник, предвічний. Середземний, черезплічний.
по	Покохати, помандрувати, погасити, покласти, покороткий, потемний. Пізнати, післати, пірвати (порвати).
попо	Попоїсти, попостояти, попобігати, пополоти, пополупити.
понад	Понадбивати, понадписувати, понадкушувати, понадпилювати.

Приrostок **ви** дуже часто вживаний, особливо з дієсловами. Треба відрізняти його від приrostка **від**.

У приrostкові **до** перед дальшими двома приголосними **о** переходить в **і**.

Приrostка **най** уживаємо з прикметниками 3-го ступеня.

У приrostкові **по** так само, як **і** в **до**, перед дальшими двома приголосними **о** переходить в **і**.

В укр. мові приrostок **по** часто вживається разом з іншими приrostками, утворюючи складні приrostки.

пови	Повизбирувати, повигадувати, пови- грібати, повиносити.
поза	Позапихати, позатуляти, позакидати, позачісувати.
попід	Попідносити, попідпихати, попіджи- нати, попідстилати.
попри	Поприносити, попригрібати, попри- писувати, попрібігати.
попро	Попрокидатися, попропивати.
пона	Понакочувати, понакидати, понароб- лювати, понакладати.
попере	Поперекидати, поперерізувати, по- пересипати, поперестилати.
пороз	Порозпихати, порозносити, порозста- вляти, порозбивати.
поз (с)	Позбивати, позбирати, посписувати, поскидати, поскиляти.
понави	Понавигадувати, понавиробляти, по- понавивертати.
поназ (с)	Поназганяти, поназносити, понаскла- дати, понаспихати.
попона- ви	Попонавигадувати, попонавиписува- ти, попонавистругувати.
попороз- по	Попорозпозичати, попорозпотворюва- ти.
пре	Премудрий, прегарний, прехороший, препоганий.
при	Примчатися, прибитий, приладнати, пригорок, припічок, прищепка.
про	Прогавити, пролетіти, але: прірва, прізвище.
роз	Розташуватися, розхитати, розплака- тись.
су	Сусід, суміш, суперечний, сумлін- ний, сузір'я, суміжний, сукупний, су- мирний, суцільний, суспільство.

Приросток **пре** ви-
чає вищий ступінь.

У приросткові роз
всіди пишемо о, а не а

у (в)	Убив, упхав, влучив, ускочив, упер- ся, вдень, уночі, ввечері, восени, уне- можливити, узагальнити, удержавити, уодноманітнити.
уз	Узлісся, узгір'я, узбіччя, узбережжя, узграниччя.

ТАБЛИЦЯ 42.

Заперечні часточки ні—не.

Ні вкупі	Нічий, ніякий, ніхто, ніщо, ніде, ніде, ніколи, ніколи, нізвідкіля, нікогисінько, ніколитися, нікольство, нікуди, нікуди, нікудою, нікчемний, нікчемник, нікчема, нікчемниця, нікчемність, нікчемно, нісе- нітниця, нікого, нікому, нічийого, ні- чийому, ніким, нічийм, ніякого, ніякому, ніяким, нічого, нічому, нічим, нічичирк, нічогенький, нічогісінько, ніяк, ніяково.	Часточку ні (завсіди і) з зазначеними займенни- ками пишемо вкупі.
Ні окремо	Ні з ким, ні на кого, ні з чийм, ні до чого, ні під ким, ні з-під чийого, ні за ким, ні під яким, ні біля кого, ні без чийого, ні для кого, ні від чого, ні між яких, ні над ким, ні по чиему, ні повз кого, ні про що, ні серед кого, ні через що, ні на що, ні нащо, ні навіщо, ні за що. Ні в цих, ні в тих; ні сіло, ні впало; ні сюди, ні туди; ні він, ні вона; ні той, ні цей; ні піти, ні гуляти; ні білий, ні чорний; ні спав, ні лежав; ні плакала, ні журилася; ні один не пішов; ні пер- ший, ні другий; ні батька, ні неньки; ані сліз, ані слів не чує; ані сьогодні, ані завтра.	Коли між займенником і часточкою ні, що пи- шеться з ним укупі, є прийменник, то часточку ні пишемо окремо. Також окремо пишемо часточку ні в усіх інших випадах. До частки ні інколи можна додавати а, воно пишеться вкупі з ні.
Не вкупі з прикметн.	Несмачний, несміливий, неприхиль- ний, неприязний, непутній, неробітний, небезпечний, небагатий, небувалий, нев- благанний, неважливий, невгавний, невгамовний, невгодний, невгожий, нев- далий, невдатний, невдячний, невели- кий, невивідний, невігідний, невиданий, невидючий, невимовний, невилазний, невинний, невиразний, неясний, неві- домий, невірний, невінчаний, невірний, нешлюбний, нещасливий, невладуций,	Часточку не пишемо вкупі з іменниками, при- кметниками й прислівни- ками на означення в за- перечній формі одного суцільного поняття. Переважно такі слова з часточкою не (особливо прикметники) можна за- міняти якимсь іншим од- ним словом: невеликий—

невмиваний, невмілий, неспокійний, невчасний, негайний, негарний, негідний, неговіркий, недавній, недбайливий, недійшлий, недовгий, недоторканий, неживий, нежурливий, незаздрий, незбираний, незвиклий, незвичайний, незграбний, нездатний, незлічений, незмінний, незодягнутий, незнайомий, незручний, немилосердний, неможливий, немудрий, необачний, неоднаковий, неохайний, непевний, непереможний, непоказний, непотрібний, неправий, несталий, нестравний, неписаний, нехижий.

Не
з іменни-
ками

Небувалість, невада, неувага, неуважливість, невгодність, невдатність, невдатник, невдача, невигода, невинність, невиразність, невідомість, невіра, невмілість, неволя, неспокій, непрявка, неврожай, недогляд, недостача, недоступ, недотепа, недруг, незгода, незлагода, незмога, нелад, неласка, неохота, неповага, непокора, непослух, непотріб, неправда, неприятель, непряха, несила, неслава, неспромога, нехіть, нечистота, нещастя, неспокій.

Не
з прислів.

Небагато, неуважливо, неуважно, невдатно, невдячно, невжитечно, невідгідно, невимовно, неважно, невиразно, невідомо, невільно, невірно, невміло, неспокійно, негаразд, негарно, недавно, недбало, недовго, незвісно, незручно, неймовірно, неналежно, неначе, необережно, неподоба, непорядно, неприємно, нерано, нерадісно, нерівно, нескладно, неспіливо, несподівано, нечепурно, нечесно, нечисто, нещасливо, неширо, нещільно, незабаром, нема, невтомно, неминуче, невже, пенароком, неоглядно, неодмінно, непорушно, несамовито, неспогадано, нестерпуче.

Не
з дієсло-
вами

Негавати, неволити, недужати, ненавидіти, непокоїтися, нехтувати, недугувати, нехаяти, недобачати (і не добачити), недочувати.

малий, небагатий - бийний.

У часточці **не** — не лежно від того, чи во стоїть окремо від слов чи вкупі з ним, — завжди пишемо **е**, хоч ненаго шене воно чується не разо й наближається до **и**.

Небагато дієслів пишеться вкупі з **не**.

бід-
еза-
зона
ова,
сідн
оло-
еви-
ться

Зневажити, зневіритися, зневоліти, знелюдити, знемагати, знемиліти, знемоцнитися, зненавидіти, знеохотіти, знесилити, знеславити, знехтуватися, заневолити, занедбати, занедужати, занездоровіти, занехаяти, поневірятися, понедужати, понехаяти, унещасливити, онемоцнити, підневолювати, приневолити, нестямитися, несчутися.

Не
окремо

Не піду, не знаю, не читав, не спить, не роблю, не поспію, не підбіжу, не сміятимусь, не журишся, не лаятиму, не сидячи, не ходячи, не зробивши, не заставши, не купивши, не продаючи, не розмовляючи, не порадившись.

іменни-
ками

Не спокій, а турботи; не згода, але чвари; не повага, а зневага; не врожай, а не дорід; не приятель, а ворог; не покора, зате слухняність; не щастя, але справжнє лихо.

з при-
метни-
ком

Не багатий, а бідний; не видючий, а сліпий; не гарний, а бридкий; не довгий, проте широкий; не зграбний, проте дебелий; не смачний, а солоний; не приятний, а ворожий; не потрібний, а зовсім зайвий; не чесний, а злодійкуватий; не живий, а мертвий; не ситий, а голодний; не журливий, а веселий; не чесаний, втім гарний; не сміливий, зате щирий.

Часточку **не** пишемо вкупі, коли її долучається до слова разом з приіменником.

Часточку **не** пишемо окремо від дієслів і дієприслівників.

Часточку **не** пишемо окремо з іменниками, прикметн. і прислівн., коли на неї падає логічний наголос, або коли далі в реченні є протиставлення: **а, та, проте, а втім, зате** тощо.

ТАВЛИЦЯ 43.

Інші часточки.

Часточки
же (ж)

Він **же**, вона **ж**, іду **ж**, читав **же**, бігла **ж**, ніс **же**.

би (б)

Він **би**, вона **б**, усі **б**, весь **би**, співав **би**, танцювали **б**.

Але: тоже, адже, майже, ніже, теж (і те ж—займенник), також (так же), авжеж (а вже ж), атож (а то ж), аби, щоб (що б—займенник).

Частки **же(ж)**, **би(б)** пишемо без розділки окремо від слова.

Після голосного пишемо **ж, б**, — після приголосного — **же, би**.

пи-

	якби, (як би—прислівник), ніби, цебто, себто, тобто.	
будь	Хтонебудь, щонебудь, кудинебудь, хтосьнебудь, якийнебудь.	будь, то — пишемо разом із словом.
то	Нібито, неначебто, тобто, але: ка-зали б то, він би то.	
но	Іди но, зроби но, розкажи но.	но і так — пишемо окремо.
таки	Так таки, тут таки, поїхав таки.	
як	Якнайкращий, якнайдорожчий.	як, що, сь — разом.
що	Щонайдужчий, щонаймолодший, щогодини, щохвилини, щодня, щороку, абищо, якщо, тощо, щоденний щотижневий, щорічний.	
сь	Хтось, когось, котрийсь.	

ТАВЛИЦЯ 44.

Правопис складених слів.

Сполучне о	Синьоцвітний, другорядний, чужо-земний, синьоокий, задньопіднебінний, третьорядний, передньоязиковий, чужо-мовний, першорядний, задньоязиковий. Душогуб, кашовар, чужоземець, пі-шоход, книшохап, лічозір, кожум'яка, мишоїд, ночовид, грошолоб, тисячоліття. Також: конокрад, копов'яз, костогриз, свинопас. Але: божевільний, божеволіти, боже-вілля, очевидно, очевидячки, очевидно. Також 2-й ступінь: вищезгаданий, ніжчепідписаний. Одноповерховий, однорічний, двоно-гий, двогубий, дворучка, двоаршин-ний, одноденний, дводушний.	Коли перша частина складеного слова при-кметник твердої відміни першого ступеня, або іменник на шелесний (ж, ч, ш, щ), то сполучний звук буде о. При сполученні з чи-слівниками— один , два, маємо форму одно , дво.
Сполучне е, є	Лицемір, землемір, мореплавець, зем-летрус, землепис, воевода, життєздат-ний, краєзнавство, життєпис, краєвид. Також: двоєдушний (дводушний), троеручизця.	Звичайно, коли перша частина складеного сло-ва — іменник м'якої від-міни з кінцевим приго-лосним д, р, ц , сполуч-

Сполучне
и

Семиліток, п'ятизлотник, триніжок. тризубець, трикутний, триклятий, трипілля, чотирискладовий, тридцятилітній, п'ятиповерховий, десятирічний.

Також з приростком *межи*: Межигір'я, межириччя, межигірець, межисітка, межисвятки.

Але: міжпартійний, міжнародний.

ний звук буде *е*, а після *й* та подвоєних м'яких приголосних — *е*.

Коли складова частина складеного слова числівниковий іменник, що в родовому може мати *и*, то сполучний звук буде *и*.

ТАБЛИЦЯ 45.

Розділка.

Складені
слова

Соціаль - демократичний, популярно-науковий, дрібно - буржуазний, соціально-економічний, робітничо-селянський, літературно-лінгвістичний, психофізичний, залізо-бетонний.

Хліб-сіль, батько-мати, сама-саміська, сумний-невеселий, голий-голісінський, грає-виграє, зелений-зелений, дзвенить-сміється, де-не-де, нечіпай зілля, раз-у раз, рік-у-рік, день-у-день, гадай-зілля, помалу-малу, одним,-один, Чехо-Словачина.

Але: першорядний, горицвіт, вернигора, боривітер, гречківсій, ліворуч, красномовний, жовтогарячий, золототверхий, першотравневий, протирадянський, далекосяжний, напівзомлілий, напівмертвий, образотворчий, зоотехнічний, червоноармієць, добривечір, добраніч.

Приро-
сток по

Поперше, подруге, потрете, почетверте, поп'яте, пошосте, по-першому, по-другому, по-третьому, по-четвертому, по-п'ятому, по-пролетарському, по-одинці, по-звірячому, по-буржуазному, по-нашому, по-своєму, по-вашому, по-моєму, по-п'яному, по-тверезому, по-дурному, по-літньому, по-людському.

Через розділку пишемо такі складені слова, що мають два виразно позначені наголоси, на першій складовій частині й на другій і становлять одне поняття.

Складені слова, що мають один основний наголос і разом з тим становлять одне поняття, пишемо без розділки.

Разом пишемо природок по з словами: поперше, подруге, але: попершому, по-другому.

з (із)	З-за (із-за), з-над, з-межи, з-перед, з-під, з-поза, з-позад, з-поміж, з-понад, з-попід, з-посеред.	Через розділку пишемо складені прийменники, що в них перша складова частина з(із).
за та інш.	Задля, замість, заради, побіля, поза, покрай, поміж, понад, попід, попри, посеред, поверх, позад, проміж, поперед, на(в)проти.	Всі інші складені прийменники пишемо без розділки.

ТАБЛИЦЯ 46.

Чужомовні слова.

Вживання і та сполучень з і.

і на початку слова	Інтерес, ініціал, інкогніто, інтерв'ю, інтернаціональний, інформація, інструктор, інспектор, ідея, історія, імперія, інститут, ідеографія, ідеологія, ідилія, ідіот, ізолятор, ізотерми, ілюзія, ілюмінація, імунітет, імператив, імпорт, імпровізація імпульс, інвалід, індивідуалізм, інертний, індиферентний, індукція, індукція, індустрия, ініціатор, інквізиція, інсинуація, інстанція, інстинкт, інтелігенція, інтерлюдія, інтерпеляція, інтонація, інтродукція, інфекція, інцидент, іронія.	У чужомовних словах на початку слова завжди пишемо і.
і в кінці слова	Мерсі, колібри, жюри, парі, попури, ефенді, гаракірі, сі (нота), алеґрі, еспрі, ревері, леді.	У таких незмінних словах пишемо і на кінці слова.
і в середині слова	Білет, вівісекція, бібліотека, маніфест, амуніція, універсал, фігура, архів, агітація, кіно, ліґа, нігілізм, пілот, комуніст, утопіст, націоналіст, економіст, комунізм, бінокль, бісквіт, біржа, біфтекс, віртуоз, віст, гідра, гільза, комуністичний, гімнастика гімн, гіпербола, кілограм, кітель, технікум дивіденд, дивізія, дефіцит, диліжанс, лідер, ліґатура, ліберал, ліквідація, ліліпут, ліра, літератор, літр, ліцей, мізантропія, мілітаризм, міліція, мімоза, міна, мінарет, мінус, міраж, містерія, містика, нірвана, нітрогліцерин, пікантний, пінцет, піраміда, пірат, піроксин.	У середині слів після всіх приголосних (крім д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р) пишемо і.

лін, фіктивний, афіша, фікція, філантропія, філістер, філологія, фініш, фірма, фіксація.

Сполу-
чення
ія

Матеріал, соціалізм, пролетаріят, мініятюрний, діяграма, діядема, варіант, діагноза, амоніак, діалект, гіяцинт, академія, аналогія, спеціальний, геніальний, ініціал, ініціатива.

Чуже сполучення іа віддаємо через ія і пишемо в ньому після всіх приголосних і.

Сполу-
чення
ій

Організаційний, офіційний, революційний, еволюційний, критерій, радій.

Перед й завжди пишемо і.

Сполу-
чення
іє

Авдієнція, клієнт, пієтет, дієта, гієрогліф, абітурієнт, орієнтація.

Чуже сполучення іє віддаємо через іє й пишемо в ньому після всіх приголосних і.

Сполу-
чення
ію

Тріумф, тріумвірат, консиліум, медіум, радіус, кольоквіум, акваріум, аматоріум (але Кіу-Сіу тощо).

Чуже сполучення ію віддаємо через ію й пишемо в ньому після всіх приголосних і.

Також: асоціювати, копіювати, гармоніювати.

Сполу-
чення
іо

Інтернаціонал, кіоск, авіохем, меліорація, ембріон, геліотроп, соціолог, аксіома, фізіологія, ідіот, імпресаріо, тріо, офіціоз, місіонер, націоналізм, піонер, радіо, акціонер, віолончеля, ажіотаж, апріорний, бактеріологія, бібліотека, бібліографія, протекціонізм.

Чуже сполучення іо передаємо через іо після всіх приголосних за деякими винятками.

Але: серйозний, курйоз, шиньйон, медальйон.

Також: бар'єр, ар'єрґард, кар'єра, п'єса, суб'єкт, об'єкт, кур'єр, шифон'єрка, інтерв'ю, більярд, віньєтка.

і
у власних
іменях

Мадрид, Хіва, Тільзіт, Пекін, Ціцерон, Шіллер, Тіроль, Бразілія, Лузітанія, Абесінія, Мессіна, Ляйпціґ, Альжир, Чікаґо, Вашінгтон, Цюріх, Берлін, Капрі, Наґасакі, Гаїті, Сансусі, вашінгтонський, мадрідський, бразілієць, цюріхський, абесінець, альжирський.

Завжди пишемо і після всіх приголосних у чужомовних словах власних назвах (імена людей, прізвища, географ. назви тощо), крім деяких старих запозичень.

Але: Анди, Воґези, Кордільєри (тут множина), Париж, Рига, Єгипет, Америка, Африка, Рим.

Цейзберігаємо і в вивідних від власних імен слів.

ТАБЛИЦЯ 47.

И, Е та Ї у чужих словах.

(д) и	Директор, методист, методика, дипломат, дивертимент, дивізія, дифтерит, дифтонг, диферентизм, дидактика, дисентерія, диктант, диктатура, дикція, дилема, дилетант, динаміт, династія, диплом, директива, дискусія, диспут, дисертація, дисципліна, дистанція, бандит, медикамент, диявол.	У чужомовних словах у загальних назвах пісень звуків: д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р пишемо и (крім сполучень ій, ія, іє, іє, ію, та власних назв де — і).
(т) и	Тип, тиран, граматика, тирада, тиф, бюрократизм, деспотизм, антисемітизм, антитеза, титул.	
(з) и	Пропозиція, композитор, музика, президент, фізика, інквізитор.	
(с) и	Синус, синхронізм, сирена, ситуація, сифон, марксист, університет, система, сигнал, силогізм, символізм, симетрія, синонім, симпатія, симптом, симуляція, симфонія, синдикат, синагога, синтакса.	
(ц) и	Цифра, енциклопедія, циклон, цирк, цистерна, цинічний, цивілізація, цікада, цикл, цикорій, циліндер, циркуль, цитата, медицина, бація, паціфізм.	
(ж) и	Режим, масажист, жирафа, жирондисти, ажитація.	
(ш) и	Шифр, шимпанзе, ширма, машина, фашизм, deboшир.	
(ч) и	Чичероне, речитатив, чинш.	
(р) и	Експеримент, терорист, лірика, рикокшет, ритм, риторика, ритуал, хлорит (при хлорит), етін (при етен), бензіл (при бензил), нітрит, нітріл, нітрозіл, (при нітрат).	Не змінюється і на и у словах, що мають функціональне значіння, надр. у хемічних термінах — хлорит (при хлорат).
е на початку слова	Европа, Евпаторія, Ефрат, епідемія, епізод, егоїзм, експеримент, етика, естетика, ефект, етнографія, енергія, економія, екватор, евнух, Еспанія, екскурсія, елегія, елемент, епідемія, епітет, етимологія.	Чужомовне е на початку слова віддаємо через е. У деяких словах, давно запозичених, — через є.
	Але: Євген, ересь, еретик, Єгипет, євангелія, єзуїт, Єрусалим, єпископ.	

Грецьке η	Митрополит, псалтир, Ярина, Дмитро, херувим, католик.	У словах давно запозичених грецьке η передаємо через и.
	Летаргія, телеграф, система, атлет, оркестра, арифметика, бібліотека, гегемонія. Також: Атени, етер, амнестія, магнет, хемія, альхемія.	У словах, запозичених із заходу, грецьке η передаємо через е.
ї після голосної	Інтуїція, пігмеї, руїна, егоїст, Енеїда, Каїн, прозаїк, архаїчний, наївний, целюлоїд, героїчний, мозаїка, езуїт, Рафаїл, гебраїка, алькальйоїди, альтруїзм, Сімеїз, Корейз, атеїзм. Але: поінформувати, зацікавити, історія, проінспектувати, заінтригувати, поіронізувати, заімпонувати.	У чужомовних словах після голосної пишемо і, а не ї. Після приростка й після голосної не пишемо і, якщо його не було в основі слова.

ТАВЛИЦЯ 48.

Сполучення з л.

ле	Арлекін, атлетика, білет, галера, галерія, делегат, електричний, календар, колега, легальний, легенда, лекція, телеграма, лектор, телефон, холера, Лемберг, Палермо, пролетарський, лепта, полемізувати.	Сполучення ле віддаємо завжди через ле, а не лє (вимов. середнє л).
ла	Атлантида, атлантійський, атлас, латинський, пластика, Платон, фабула, фаланга, булла, вілла.	Сполучення ла, ло, лу пишемо у словах грецького походження та в старих запозиченнях з інших мов.
ло	Логіка, дипломат, диплом, філологія, аналогія, астрологія, Лондон, талон, Бйонделло, Л'юнг'фелло, зоологія, каталог, семасіологія, термінологія, філософія.	Завсіди пишемо а, о, у після подвоєного л.
лу верде л на кінці слова й складу	Галун, лунатик, плутократія, Поллукс. Титул, скандал, протокол, портал, оригінал, мінерал, ритуал, капітал, капітул, кардинал, консул, націоналізм, ідеал, журнал, генерал, бал (відзначення), маршал, фінал, скандал, професіонал, офіціал, меморіал, февдал, тантал. Халдея, Балкани, Далмація, фалш, фалшивий.	У цих словах і в деяких інших на кінці слова й складу пишемо л тверде.

Тверде л
в англій-
ських
словах

Далтон, далтонізм, Албїон, Мілл, Міл-
тон, бул, біл, голкіпер, булдог, Велз,
Вілсон, джентлмен, Фултон, Чарлз, Шеф-
філд, шеффілдський.

Завсіди пишемо
тверде на кінці слов
й перед приголосним
англійських словах.

ля

Рекляма, реляція, пляшка, клямка,
ляда, скаля, Ля-Манш, Лямартін, іслям,
шкарлятина, маляга, такеляж, пляж,
плян, аероплян, баляда, балянс, зала,
кляса, паляталізація, проклямація, ля
фіт, лятифундія, доляр, клявіатура,
клявіш, капсуля, канделябр, астраля-
бія, калькуляція, мармеляда.

Сполучення **ля**, **льо**
лю пишемо у новітні
запозиченнях з західних
європейських мов.

льо

Льох, бльок, бльокада, бльондин,
пльомба, бальотувати, кольоквіум, кольо-
рит, лъозунг, льокавт, Льокарно,
льомбард, одекольонь (і одеколон), сольо,
фльота, шабльон.

лю

Ілюмінація, ілюстрація, молюск, плю-
ральність, шлюз, шлюпка, целюльоза,
целюльоїд, флюс, флюгер, полюс, пер-
люстрація, люстрин, люмпен-пролета-
ріят, люк, інфлюенца, блюза, ілюзія, ме-
талюргія, галюцінація, алювіяльний, ба-
люстрада, Лютер, Люцерн, Лютеція,
амплюа, клюб.

аль

Альтернатива, альтруїзм, альхемія,
альфа, альфабет (але алфавит), альба-
трос, альбігойці, альгебра, балькон, ал-
ков, алькоголь, алькальоїди, альманах,
альт, фальцювати, скальц, пальто, каль-
цій, кальсони, калькуляція, кальвінізм,
кавалькада, девальвація, гальганізм,
Валькірія, бухгалтер, бальзам, асфальт,
фальцет, амальгама, банальний, бен-
гальський вогонь, Гвадальквівір, Альпи,
Альжир.

У таких та деяких ін-
ших чужомовних словах
пишемо сполучення **аль**,
ель, **іль**, **оль**, **уль**, в
середині слів і кінцеві
ль.

ель

Бельведер, гвельфи, дельфін, дельта,
фельдшер, фельдфебель, фельд'єгер,
бель-етаж, Мельпомена, Філадельфія,
Цельсій, Гельсінгфорс, Міхельсон,
Едельштайн.

іль

Фільтер, більбоке, гільдія, гільза, Зіль-
берман.

д ова т в	оль	Декольте, вольт, мольтберт, Гольдберг, Вольф, Гольдфарб, Польща.	
ьо, ніх бо-	уль	Факультет, ультра, ультиматум, культура, консультація, вульгарний, бульвар, емульсія.	
	ль	Флігель, форель, акрополь, король, контроль, патруль, п'єдесталь, стиль спіраль, педаль, пасквіль, пароль, мораль, канітель, інструменталь, дуель, деталь, дактиль, вуаль, водевіль, вермішель, вензель, вексель, бінокль, монокль, бемоль, ансамбль, автомобіль, Версаль, Еміль, Тіроль, Жюль, Марсель, Поль, Шарль, балъ (бенкет).	
	ювати	Анулювати, апелювати, гастролювати, ізолювати, капітулювати, протоколювати, спекулювати, титулювати, формуювати, асимілювати.	Завсіди пишемо в чужих словах закінчення
	люція	Еволюція, революція, резолюція, полюція.	-лювати, -люція, -ляндія (у власних назвах)
	ляндія	Голяндія, Гренляндія, Зеландія, Курляндія, Ляпландія, Ліфляндія, Фінляндія, Ютляндія.	-ляр, -лярний, -лярія, -лятор, -ляція, -льний, -льоз, -льоза, -льозний.
ін- ах ь, в ве	ляр	Вахляр, екземпляр, окуляр, циркуль, футляр, фуляр, бакаляр, Абеляр, Каствелар.	М'якість л залишається й в усіх похідних словах (революційний, фінляндець, регулятивний).
	лярний	Велярний, епістолярний, капілярний, полярний, популярний, циркулярний.	
	лярія	Канцелярія, малярія.	
	лятор	Ізолятор, акумулятор, асимілятор, вентилятор, компілятор, регулятор.	
	ляція	Акумуляція, апеляція, артикуляція, асиміляція, вентиляція, ізоляція, капітуляція, маніпуляція, нівеляція, реляція, спекуляція.	
	льний	Астральний, актуальний, банальний, ідеальний, радикальний, скандальний, спеціальний, центральний.	
	льоз	Скροфульоз, туберкульоза, фурунгульоз, скрупульозний.	
	льозний		

ТАБЛИЦЯ 49.

Різні сполучення голосних та приголосних.

ea-əя	Ідея, алея, епопея, Псіхея.	Сполучення ea ua в кінці відмінюваних слів віддаємо через ea , ya .
ua-ya	Статуя, Генуя.	У середині слів, а також в кінці незмінюваних слів сполучення ea ua віддаємо через ea , ya .
ea-əa	Ідеальний, реакція, Фльореаль, Андра.	Сполучень: ua , ao , oa , ae , ue , oe , eo , uu ніколи не змінюємо.
ua-ya	Дуалізм, зуав, індивідуальний, вуаль, будуар, аксесуар, Бенуа, Франсуа, актуальний, тротуар, акцентуація, бенуар, ситуація, Нікарагуа, Дон-Жуан, репертуар, Пуанкаре, експлуатація.	
ao ao	Какао, аорист, аорта, баобаб, каолін.	
oa-əa	Фігероа, боа, коаліція, Сулоага.	
oe ae	Фаетон, аероплян, маестро.	
ue-ye	Дуель, пірует, Венесуеля, дует, медует.	
oe-oe	Поет, але: проєкт, реєстр, геєнна.	
eo-əo	Геометрія, географія, геодезія, геологія, теософія.	
uu uu	Дуумвірат, індивідуум.	
uo-yo	Віртуоз.	
au-av	Август, Австрія, аудиторія, авкціон, авдієнція, автограф, автор, аргонавт, гавшвахта, глявберова, сіль, льокавт, бравнінг, павперизм, равт, фавна, Фавст, Гавптман, Павлі, Павльсон, Штравс, Австерліц, Гавф, Гавс, Кавтський, лянвтеніс, Кавфман, павза.	Дифтонги au , ou віддаємо через av , ov перед приголосними.
ou-ov	Бічер - Стов, Бернард Шов.	
au-au	Зауер, Ауербах, Бауер, Шопенгауер, арнаут, Гебауер.	Перед голосними залишається au , ou .
ou-ou	Тоуер, Соуер.	
eu-əv	Неврастенія, неврологія, невральгія, неутральний, неутралітет. Але: Ной-	Дифтонг eu віддаємо через ev .

ман, Ойтінг, Фюербах (де *ой* з німецького *eu*).

імецьке
еі
голянд-
ське
еі

Айнштайн, Айхенвальд, Вайнгольд, Гайне, Швайцарія, Штайталь, Райн, фрайліна, берайтор, гофмайстер, обермайстер, райнвайн, портвайн, райхстаг, райхвер, Ляйбніц, Ляйпціг, Шляйхер, ляйбгвардія, лаятмотив, крайцер, прайскурант.

фран-
цузьке
eur, aire
імецьке
er

Антрепренер, камергер, юнкер, акціонер, гувернер, контролер, місіонер, монтер, парламентар, режисер, офіцер, інженер, фельдшер, резонер, майстер, акушер, лідер, канцлер.

-ир

Дезертир, касир, бригадир, командир, кірасир.

-ор

Актор, доктор, інструктор, репетитор, тенор, директор, автор, екватор, акумулятор.

-ар

Секретар, нотар, семінар.

фран-
цузьке
eu
імецьке
ö

Гарфлер, Сент-Бев, Тепфер, Гете, Шлецер, Бернс, Дефферін.

англій-
ське
u

Французьке *eu*, німецьке *ö* та англійське *u* (в окремому складі) віддаємо нашим *e*.

фран-
цузьке
u
імецьке
ü

Бельвю, бюро, бюджет, бюст, вестибюль, купюра, журі, меню, ноктюрн, нюанс, Жюль-Верн, бюргер, Дюссельдорф, Любек, Мюнцер, Шюц.

Французьке *u* і німецьке *ü* віддаємо через *ю*.

Закін-
чення
-тр, -бр

Барометр, гігрометр, гексаметр, діаметр, динамометр, термометр, реєстр, триместр, семестр, секвестр, театр, центр, юпітр, метр-д'отель, тембр, калібр.

У новопозичених словах пишемо закінчення *-тр, -бр, -др, -а* в старіших: *тер, дер*.

Закін-
чення
-тер, -тер

Циліндер, магістер, Олександр, міністер, бурмістер, алябастер.

ТАВЛИЦЯ 50.

Правопис приголосних.

Чуже h	Телеграф, гімназія, педагогіка, географія, гектограф, програма, гігроскоп, гігієна, гегемонія, генерал, газета, егоїст, газ, магnezія, градус, фігура, група. Гарфа (і арфа).	Чужий звук h віддаємо нашим г . Інокли в словах давніх запозичених, особливо грецької мови, і g віддаємо через г .
г на початку слова	Гавитман, Гайне, Гюго, Гегель, Геран (а не Тегеран). Галілея, Голгота, Рига, Єгипет, Англія, Киргизія, Грузія, Геллада, гістерія, гомонім, гієрогліф, гіпохондрія, готель, гумор, гелоти, гагіографія, гебраїка, галло, Ганнібаль, Гамількар, Гадріян (рим. імпер.), гіпноза, гігієна, гіподром, гіпотеза. Але: історія, омар, ангар.	У чужомовних словах на початку слова зберігаємо придинове г .
Чуже g	Готфрід, Іустав, Гергард, Гріг, Гете, Геттінген, Гарона, Арагона, Гвінея, Чикаго, Копенгаген, Гренада, Гібральтар, Іренландія, Зальцбург, Гамбург, Кенігсберг, Ляндсберг. Магістер, бюргер, агітація, інтелігент, грандіозний, негліже, гарантія, агент, легенда, аграрій, бравнінг, агрономія, гугеноти, гувернер, гума, гірлянда, делегат, жаргон, ігнорувати, лінгвіст, навігація.	Чужий звук g і в загальних назвах, і у власних іменах завжди віддаємо нашим г .
ф	Фабрика, фаворитка, фабула, фагоцити, фаза, факір, факультет, фаланга, фальсифікація, фальцет, футбол, фурія, функція, факт, француз, реформа, професор, реферат, фінанси, фосфор, фалшивий, філологія, філософія, фотографія, фундамент, форма, фамілія, фунт, фанатизм, фантазія, фах, фльота, флюс, фокус, фонд, флексія, флейта, флегма, фльора, фавна, флірт, флігель, формаліст, форель, формація, формула, форум, форпост, фразеологія, франк, фракція, фонетика, формалін, фортуна, фрагмент, філантропія, філія, фронт, фурор, футляр, Фавст, Франція.	У чужомовних словах пишемо ф , а не хв , чи х .

да- вно о з від- вах ері-	Грецьке θ	Але: хургон, хуга, юхта, хустка, хвартух, хвіртка, квасоля, проскура, Пилип, пляшка, анахтема.	Грецьке θ віддаємо через т (а не ф).
	Грецьке β-в	Апотеоза, театр, логаритм, дитирамб, арифметика, ортографія, міт, катедра, етер, патос, атеїзм, метода, теорія, бібліотека, теологія, Пітагор, Атени, Корінт, Методій, Атос (але частіше Афон), Тома, Теодор, Теофан, Теодосій, Тимофей.	
	β-б	Вавилон, Василь, Варвара, Візантія, Віфлеєм (юдейський), херувим, символ, диявол, амвон (і амбона).	Грецьке β в давно запозичених безпосередньо з Візантії словах віддаємо через в, у пізніше запозичених через захід віддаємо нашим б.
за- ас- ід-	Грецьке σ	Арабія, базиліка, біблія, бібліотека, базальт, алябастер, Бакх, бакханка, барбаризм, барбар (і варвар), Теби, Бетлегем (в Америці).	Софія, Василь, Настасія, філософія, софіст, теософія, просодія, семасіологія, гексаметр, дисентерія.
		Але: фраза, фаза, база, гіпотеза, бальзам, фізика, фантазія, Азія.	Грецьке σ на початку слова й між голосними віддаємо через с (за винятком кількох слів).
Латин- ське s іспан- ське z та s		Інтенсивний, емульсія, претенсія, університет, каруселя, але презумпція. Венесуеля, Вальпараїсо, Росаріо, Вєляскес.	Так само латинське s, іспанське z та s віддаємо нашим с.
Англій- ське w		Вайлд (а не Уальд), Вайт, Велз (а не Уельс), Вітман, Віклеф, кіловат.	Англійське w передаємо через в й перед голосними.

ТАВЛИЦЯ 51.

Апостроф у чужих словах.

Апостроф	Суб'єкт, об'єкт, Барб'є, Жюр'єн, Грав'єр, К'ю, Руж'є, Кюв'є. П'ємонт, Б'юкенен, бар'єр, ар'єргард, кар'єра, кур'єр, прем'єр, п'єдесталь, п'єса, мар'яж. А також у таких власних іменах: д'Алямбер, д'Аннунціо, д'Акоста, О'Коннелль, О'Коннор.	У чужомовних словах перед йотованими голосними (крім йотованого о) пишемо апострофа після таких приголосних: б, п, в, м, ф, г, і, ж, х, р, ж, ч, ш.
----------	--	---

Не пи-
шемо
апострофа

Бульйон, мільйон, кампаньйон, павільйон, медальйон, мільярд, більярд, брильянт, коньяк, віньєта, альяне, марсельєза, рельєф, пеньюар, адьютант, адьюнкт, коньюнктура, Тальйоні, Севіньє, Тьер, Вальян, Гарньє, Тардьє, Севілія, Мольєр, Готьє, Коліньї, акомпаньювати, Лявуазьє, Тальякоццо, коньюгація, кольє, ательє.

Не пишемо апострофа в чужих словах після тих звуків:

н, д, т, л, з, с, ц
Після цих звуків замість апострофа перед йотованими ставимо **ь**.

Не пи-
шемо
апострофа

Бельзю, бюро, бюджет, бюст, вестибюль, жюри, купюра, бюргер, Мюнцер, Шюц Вюртемберг, Мюллер, Жюль, Скудері, де-Бюсі, Брюссель, Мюзета, Рюкерт, Мюльбах, Гюго, де-Мюсе, піюпітер, трюмо, авеню, меню, манікюр, бюлетень, гравюра, Бйонделло.

В цих та деяких інших словах апострофа не пишемо.

Неподвоєння і подвоєння приголосних.

**Непо-
двоєний
приго-
лосний**

Територія, сума, комуна, інтелект, ідилія, жирафа, група, баляст, белетристика, асиміляція, апарат, апеляція, акумулятор.

У чужомовних словах у загальних назвах приголосного звука не подвоюємо.

Програма, колеґа, опозиція, терор, професор, пасажир, інтелігенція, сума, маса.

**Подво-
єння
приго-
лосних**

Авва, барроко, брутто, булла, ванна, вілла, галло, геєнна, донна, мадонна, манна, мотто, нетто, осанна, равві.

Приголосний звук подвоюємо в деяких окремих словах, загальних назвах та у власних іменах звичайно поміж голосними.

Шіллер, Мюллер, Ніцца, Андорра, Аннам, Едда, Мекка, Діккенс, Марокко, Аллах, Тассо, Ганновер, Страделла, Галлія, Ціммерман, Сієрра, Едесса, Шеффілд, Мессіна, Філіппо, марроканець, шеффілдський (але андорський, едеський).

Подвоєний приголосний залишаємо й в усіх похідних словах (крім прикметників на -ський).

Після подвоєного **л** завжди буде **а, о**: булла, Льонґфелло.

Невідмінювані слова.

**Невідмі-
нювані
слова
на е, є**

Купе, неґліже, декольте, турне, кольє, Гайне, Туапсе, ательє, конферансьє, дезабільє.

Такі чужомовні слова в укр. мові зовсім не відмінюється.

на а	Амплюа, боа.
на і	Поні, комі, равві, Поті, жюрі, попури, мерсі, леді, еспрі.
на у, ю	Какаду, кен'уру, інтерв'ю, Анту, Лу-пулеску, авеню, меню.
на о	Брутто, нетто, порто, сольо, тріо, франко, сальдо, радіо (але радіом).
Невідмі- нювані прізвища	Золя, Іпсіланті, Каподістрія, Паґані-ні, Мірабо, Гете, Стенлі, Реклю, Коцебу, Бора, Борджа, Бенуа.

Чужомовні прізвища чоловічі не відмінюються ті, що закінчуються на голосний звук, а жіночі і на голосний і на приго-лосний не відмінюються.

ТАВЛИЦЯ 52.

Українські прізвища.

Іменни-
кові на
приголос.
і на о

Данило Чуб, Ганна Чубова, Ганна Чуб, Марко Ніс, Марія Носова, Марія Ніс, Петро Голуб, Ярина Голубова, Ярина Голуб, Трохим Палій, Івга Палієва, Івга Палій, Володимир Антонович, Оле-ся Антоновичева, Олеся Антонович, Олеся Антоновичка.

Федір Гойдай, Лариса Гойдаєва, Ла-риса Гойдай, Тарас Шевченко, Окса-на Шевченкова, Оксана Шевченко, Ва-силь Мороз, Віра Морозова, Віра Мороз, Юрко Носач, Тамара Носачева, Тамара Носач, Семен Кочубей, Мотря Кочубе-єва, Мотря Кочубей, Михайло Януше-вич, Варвара Янушевичева, Варвара Янушевич, Варвара Янушевичка.

Гнат Бондар, Тетяна Бондарева, Те-тяна Бондар, Гордій Шуляк, Параска Шулякова, Параска Шуляк.

Коли чоловіче прізви-ще іменник і закінчуєть-ся на приголосний або на о, то відповідне жі-ноче буде прикметникове на -ова, -єва, -єва (від-мінюються, як звичайні прикметники), або на -жа. Закінчення -ова буде від твердої відміни, -єва (після голосної -єва) від іменників м'якої відміни.

Замість жіночого при-кметникового прізвища на -ова, -єва, -єва, можна писати іменни-кове, що вже буде не-відмінне.

У народній мові від іменникових чоловічих прізвищ дівочі прізвища можуть мати суфікси: -івна (після голосн. -івна), заміжні та старі жінки -иха, -иха.

Від жіночих прикмет-никових прізвищ на -ова, -єва, -єва відповідні

чоловічі ті іменники, що з них утворено прикметникові жіночі прізвиська: Ковтунова - Ковтун, Бугайцева-Бугаць, Бугева-Буй, Петренкова - Петренко.

Коли ж жіночі прикметникові прізвиська на **-ова, -ева, -єва** утворено від чоловічого імення: Михайлова (Михайло), Семенова (Семен), Миколаєва (Миколаїв), Аркадьєва (Аркадій), — то відповідні чоловічі теж будуть прикметникові на **-ів, -їв; Михайлів, Семенів, Миколаїв, Аркадів**.

Коли чоловіче прізвище іменник на **а, я**, то відповідне жіноче буде той самий іменник на **а, я**, хоч може бути (на бажання власниці прізвища або батьків) **-ина**: Малинчина, або **-їна** (після голосної): Гамалїїна.

Якщо чоловіче прізвище прикметник (він звичайно буває чол. роду), то відповідне жіноче буде той же прикметник жін. роду.

У прикметникових прізвищах на **-ський -ська** основні наростки **ів, їв**: наростки **ов, єв, ев** з'явилися під впливом російської або польської мови.

Прикметникові прізвища чоловічі й жіночі відмінюються, як звичайні

Іменникові на
а, я

Степан Малинка, Марфа Малинка, Марфа Малинчина, Павел Сивошопка, Лидія Сивошопка, Лидія Сивошопчина, Андрій Хвиля, Текля Хвиля, Назар Стодоля, Настя Стодоля, Настя Стодолина, Микола Прищепа, Наталія Прищепа, Наталія Прищепина, Опанас Верещака, Горпина Верещака, Юхим Гнида, Хівря Гнида, Хівря Гнидина.

Прикметникові

Степовий-Степова, Лісовий-Лісова, Задорожній-Задорожня, Гаврилів-Гаврилова, Ковалів-Ковалева, Паліїв-Палієва, Надіїн - Надїїна, Петровський - Петровська, Чопівський-Чопівська, Соколовський-Соколовська, Котляревський-Котляревська.

прикметники (крім на-**ин**, -**ін**, що відмінюються як іменники).

Але чоловічі прикметникові прізвища на -**ів**, **ів**, -**ін**, -**ін** можуть відмінятися почасти як прикметники, почасти як іменники: Романів-Романова (Романового), Романові (Романовому). У множині буде **и**: Петрови, Гаврилови, Романови.

Імення по батькові.

Закінчення ович	Петрович, Юрович, Ігорович, Карпович, Лазарович, Лукашович.
ович	Васильович, Витальович, Ілльович, Костьович.
йович	Олексійович, Сергійович, Ананійович, Андрійович, Гордійович, Тимофійович, Анатолійович, Леонтійович, Онуфрійович, Мойсійович, Зіновійович, Вікентійович, Юлійович.
івна	Василівна, Петрівна, Михайлівна, Романівна, Лукашівна.
ївна	Андріївна, Миколаївна, Олексіївна, Сергіївна, Гордіївна, Тимофіївна, Леонтіївна. Яків-Якович (Яковлевич) - Яківна (і Яковлівна). Ілля-Ілльович - Іллівна. Лука-Лукович - Луківна. Хома-Хомович - Хомівна. Сава-Савович - Савівна. Микита-Микитович - Микитівна. Кузьма-Кузьмович - Кузьмівна. Лукаш-Лукашович - Лукашівна.

У чоловічих власних назвах „по батькові“ пишемо закінчення заведіди **-ович**, (відпов. до рос. ович, -евич), після **л** буде **-ьович**, від імен на **й** буде **-йович**.

У жіночих заведіди пишемо закінчення **-івна**, після голосної **-ївна**.

ТАВЛИЦЯ 53.

Російські й інші слов'янські прізвища.

Визначення м'якості приголосн.	Ульянов, Васильєв, Ільїн, Третьяков, Дьяконов, Афанасьєв, Полозьєв, Погоньєв.	У російських та інших слов'янських прізвищах після приголосних н , д ,
--------------------------------	---	--

Ареф'єв, Григор'єв, Прокоф'єв, Лук'янов, Зінов'єв.

Але: Воробйов, Соловйов, Муравйов. Мякотін, Вальцева, Пяст, Пясецький, Сиромятніков, Помяловський.

ж, з, с, ц, л, перед йотованими голосними пишемо **ъ**.

Після приголосних **б, п, в, м, ф, г, ґ, к, х, р, ж, ч, ш, щ** перед йотованими голосними, якщо ці звуки не зливаються з ними, ставимо апострофа.

Перед йотованими **о (йо)** апострофа не ставимо.

Не ставимо апострофа при сполученні пом'якшених губних із голосними.

Російське **г**, польське **g**, чеське **g**, болгарське **г** і інших слов. мов віддаємо українським **г**.

Суфікси в російських прізвищах **ський, цкий**, у білоруськ. **-скі, -цкі** у польських **-ski, -ckі**, в чеських **-ský, -cký** передаємо укр. **-ський, -цький** (із знаком пом'якшення).

Російські закінчення **-скою -цкою** — пишемо без знаку пом'якшення.

Закінчення в рос. прізвищах **-ич**, у польських **icz**, сербськ. **ić**, віддаємо українським **ич**.

Закінчення в рос. прізвищах **-ин** передаємо укр. **-ін**, після голосних, апострофа **й ь—ін**. Після **ж, ш** пишемо **-ин**.

Чеські закінчення **-ik, ек** віддаємо укр. **-ік,-ек**.

Російськ.
та інших
слов. мов
г

Російськ.
ський
цкий
(та інші
слов.)

Російськ.
скою
цкою

Рос. **ич**
польськ. **icz**
серб. **ić**

Рос. **ин**

Чеське
ik, ек

Говоров, Григоровіч, Цегельський, Ягіч, Геров, Богоров, Градецький, Гуер, Турґєнєв, Нєгош, Іастєв, Іловацький.

Александровський, Ходський, Кри-ський, Ржепецький, Добровольський, Палацький, Вржезецький, Островський, Помяловський, Шацький, Ярославський, Опацький.

Донской, Тверской, Трубецкой.

Серафимовіч, Чістовіч, Засуліч, Зо-річ.
Караджіч, Міклошіч, Беліч.
Міцкєвіч, Джеріч.

Пушкін, Державін, Мухін, Мілютін, Істрін, Красін, Ленін, Єсенін, Онегін, Калінін. Але: Гаршин, Кожин, Софійн, Ільїн.

Масарік, Шафарік, Менчік, Гавлік, Прусік, Славік, Іречек, Гавлічек, Парубек, Седлячек, Травничек, Савчек.

Російськ. та болг. ов, ев	Крилов, Кольцов, Плетньов, Кузнецов, Хрущов, Чернишов, Пугачов, Сичов, Воробйов, Соловийов. Тургенев, Половцев, Радіщев, Некрасов, Гастев, Теодоров, Князев, Голубев, Панов, Ботов, Мірчев. Андрєєв, Фадєєв, Аракчєєв, Ігнат'єв, Порфір'єв.	В рос. і болгарських прізвищах закінчення -ов, -ев віддаємо укр. -ов, -зов, -йов, -ев (після шепелесних -ов).
Рос. ий білор. ы польс. у чеське у	Бєлий, Горький, Бєдний, Зубатий, Чорний, Бєлінський, Чарський, Чацький.	У прикметникових рос. прізвищах на -ий, у бі- лоруськ. -ы, польських на -у, чеських -у пишемо закінчення -ий.
Рос. ой	Толстой, Полевой, Босой, Мостовой, Зеленой, Седой.	Російськ. закінчення -ой віддаємо нашим -ой.
Рос. е білор. е польс. іе	Плетньов, Петров. Третьяков, Некрасов, Василевський, Веселовський, Шел'гунов, Неволін, Петрухін. Алексєєв, Городецький, Карєнін, Рилєєв, Авдєєв, Грибоєдов, Рєпін, Недзельський, Оленін, Достоевський, Єгоркін, Єрмолаєв, Єремєєв, Ключєв, Верещагін.	Рос. е й польське -іе в прізвищах, що асоцію- ється з відповідними укр. словами віддаємо через е , в усіх інших випадках, особливо під наголосом, пишемо е .
Рос. и (та інших слов. мов)	Тихонравов, Нікітін, Мрозінський, Славінський, Татіщев, Чіріков, Кіреєвський, Нікіфоров, Мікулін, Мітрофанов, Тімірязєв, Пінкевич, Сіповський, Бібіков, Сінюхін. Стоїкевіч, Стоїлов, Груїч. Іванов, Ін'гулов, Істрін, Ільїнський, Ізмайлов, Ільяшевіч, Ізгоев, Івніцький.	Рос., білор. и та поль- ське і серб. і божг. и віддаємо і , після голос- ної і (крім закінчення -ий , де пишемо и).
Рос. ы	Тинянов, Чернишов, Рилєєв, Піпін, Сисовєв, Кручених, Черемних.	На початку слова у прізвищах завжди пи- шемо і . Російське ы віддаємо нашим и .

ТАБЛИЦЯ 54.

Українські географічні назви.

Закін- чення ів (їв)	Хмелів, Уланів, Бердичів, Седнів, Рогачів, Золочів, Крилів, Львів, Харків. Київ Чугуїв, Миколаїв, Зміїв, Мліїв. Львів - Львова, Київ - Києва, Харків - Харкова, Чугуєва, Змієвим, Млієва.	В укр. назвах міст пишемо закінчення -ів, (після голосної й апо- строфа -їв а не -ов, -ев, (-ев).
----------------------------	---	---

Закінчення івка, ївка	Вербівка, Кахівка, Горлівка, Левківка, Оленівка, Попівка, Карпівка, Миколаївка, Авдіївка.	Всі назви міст на -ів, (ів) відмінюються, як ім. чоловічого роду. При зміні слова закінчення -ів у відкритому складі переходить в -ов (у словах з м'яким пнем і після голосн. -ев).
івський, ївський, івське, ївське, івська, ївська	Петрівський (хутір), Ільківський. Андріївський. Павлівське, Васильківське (село), Озівське море. Миколаївська (слобода). Але: Покровська (слобода).	В укр. назвах сіл, станцій, хуторів, слобод тощо пишемо закінчення -івка (після голосної й апострофа -ївка), а не -овка, -евка. Так само пишемо суфікси-івський, -ївський -івське (ївське). Назви на -івка (-ївка) відмінюються, як імен. жіночого роду, назви на -івський (ївський) -івське (ївське) -івська (ївська) як прикметники твердої відміни.
Закінчення ське, цьке	Волочиське, Дніпропетровське, Старибільське, Староконстантинівське, Пинське, Зівнов'ївське, Печерське. Луцьке.	В укр. назвах міст пишемо закінчення -ське, -цьке, а не -ськ, -цьк. Відмін. вони, як прикм. твердої відміни.
Закінчення ова, ева, ина, ине	Шляхова, Лозова, Демурина, Сталіне.	В укр. назвах станцій та селищ пишемо, згідно з місцевою вимовою, закінчення -ова, -ева, -ина, -ине, -ове, -еве, -іае а не: -ово, -ево, -ино.
ин	Святошин, Кобрин, Чигирин, Гайсин.	В укр. географічних назвах пишемо закінчення -ин.
Закінчення а, е	Лозова, Весела, Попасна, Погоріче, Кругле, Копане, Веселе, Підгороднє.	В укр. назвах відносно до рос. закінч.-аа, -оє, вживаємо закінчен.-а, -е (є); відмінюються вони, як прикметники.

Закінчення піль	Ямпіль, Тернопіль, Мелітопіль, Ольвіопіль, Томашпіль, Олександропіль, Вишнопіль. Ямпіль-Ямполя, Тернополем, Мелітополя, Ольвіополя.	В укр. назвах міст пишемо закінч. -піль , а не -поль (початок з грецької). Відмін. ці слова, як імен. чол. роду, м'якої відм., у відкр. складі, звичайно, і переходить в о .
------------------------	--	---

Слов'янські географічні назви.

Рос. г (та інших слов. мов)	Калуга, Белград, Разград, Угліч, Грабов, Ветлуга, Августов, але: Волга, Новгород.	Рос. й взагалі слов'янське г видаємо укр. г.
Закінчення ін, їн, іч	Скопін, Бжезін, Бендін, Люблін, Колін, Землін, Угліч, Лятовіч, Требіч.	В слов. географ. назвах пишемо закінчення ін (після голосн. й апостр. їн), іч .
Закінчення ов, ев, ев	Осташков, Саратов, Краков, Августов, Цеханов, Грабов, Хейнов, Гельчев, Брудзев, Сміхов, Юр'єв, Макар'єв, Псков, Тамбов, Балашов.	У слов. геогр. назвах закінчення -ов, -ев віддаємо укр. -ов, -ев (ев).
Закінчення ськ, цьк	Волоколамськ, Верхнеудінськ, Челябінськ, Петрозаводськ, Курськ, Томськ, Сібірськ, Алопайвськ, Вітебськ, Менськ, Смоленськ, Глуськ, Конськ, Каменськ, Троїцьк, Плоцьк. Але в неслов'янських: Дамаск, Сан-Франціско.	У слов'янських географічних назвах пишемо закінч. ськ, цьк з ь .
Закінчення ово, ево, іно	Пулково, Сараєво, Нікуліно. Ртіщево. Павліно.	У слов'янських геогр. назвах у закінч. -ево, -іно кінцевого голосного о не змінюємо. Від закінч. -ево після голосн. ь й апостр. буде -ево . Відмін., як чол. роду іменник.
Закінчення ец, ац, іца	Юр'євец, Єлец, Повенец, Болеславец, Гумполец, Столац, Шабац, Ловац. Старіца, Бжезніца, Подгоріца, Маріца, Струміца.	У слов. геогр. назвах на ец, ац не пишемо ь . Так само пишемо закінчен. -іца .
Пом'якшені губні, шелесні, р	Обь, Пермь, Керчь, Тверь, Кемь.	У рос. геогр. назвах, з пом'якшеними — губними, шелесн. та р пишемо й ь .

Назви у множині.	Кімри, Боровичі, Кошиці, Домбровиці, Біскупиці, Бялобжегі.
Рос. е польс. ie	Ветлуга, Пенза, Лена, Мезень, Несвіж. Але: Петрозаводськ, Челябінськ.

У слов. геогр. назвах рос. е польське ie тощо віддаємо через е.

Взагалі рос. та інші слов. геогр. назви віддаємо аналогічно до слов'янських прізвищ.

ТАВЛИЦЯ 55.

Розділові знаки.

Крапка, знак оклику та питання.

Крапка

Над заходом червона хмара закам'яніла. Довкола неї зоря обкинула свої біляві пасма. Подібна була та хмара на закривавлену голову. Із-за тої голови промикалися промені сонця. На подвір'ї стояла гурма людей (В. Стефаник).

Крапку ставимо після кожного речення - розповіді, або граматичного ряду, а також на кінці інших словосполучень і слів, коли їх треба читати з інтонацією речень-розповідей.

(Речення може бути з одного, з двох, або з кількох слів).

Знак оклику !

О, слово! будь моїм мечем! Ні, сонцем стань! (Олесь).

Нікого я так не люблю, як вітра вітровіння. Чортів вітер! Проклятий вітер! Він замахнеться раз — рев! свист! крутіння! (Тичина).

Ні! — Реви, крутисся, хуртовино! Бура! Будь! (В. Еллан).

Ми лиш тоді зідхнем і крикнемо: „свобода!!!“, коли у горлі вам повернемо штики!.. (Сосюра).

Правда! Правда! Так! Забастовка — У-у-у!! (Винниченко)

Ага! він більше не може! — і в мені раптом спалахнула злість (М. Хвил.).

Знак оклику ставимо на кінці речень-окликів, де висловлено якесь почуття й що їх вимовляємо з інтонацією речень-оклику — підвищеним голосом.

Коли треба підвищити окликову інтонацію, тоді пишемо !! або !!!

Часто знак оклику ставимо після часточок *ах, ох, ех*, та *ба, еге* тощо.

Знак питання ?

Прекрасний сон! Терасами сон! Лиш де в нім зміст? Межа яка? Кому там? Звідки сниться? Чи може мертвим мариться і кров? і боротьба? (П. Тичина).

Знак питання пишемо на кінці речень, що в них стоїть запитання й що їх треба читати з інтонацією речень-питань

Хтось під мурами — як миша. Ворог? Зрада? Подорожній? Тінь чи привід? (В. Еллан).

І в той же мент раптом передо мною підводиться образ моєї матері... „Розстрілять“??? (М. Хвильовий).

Воля!? Воля!? Спиться може? Друже! Брате! говори! Що? нагород?... (Олесь).

Купіть, купіть пнурків для ботинок. Дешево... Щоб дівча... щоб пані... щоб купила... (Гн. Михайличенко). Кругом юрба... Буруни... Хвилі... і не спинить журби ніяк (Сосюра).

...то чистим нескаламученим джерелом б'ючи за часів настання народньої сили, письменство вело за руку наш народ од темряви до світла, показуючи в кінці шляху — блискучий ідеал єдиного вселюдського щастя (С. 6фремов).

Треба систематично зміцнювати роботу щодо організації народніх учителів... щоб за їх допомогою відтягти селянство від спілки з буржуазією (Ленін).

Ідуть... мириться ідуть!.. Тихо й довірливо повідав він мені, заблищавши в тіні гарячими очима, і знову швидко одвернувся (С. Васильченко).

На сході хмарами — загони?.. Хто вони?.. Куди і відкіля?.. (Сосюра).

Ну, а що як дійдем ми до брами на новій, на зоряній землі?!.. (Сосюра).

сильно підвищеним голосом на одному слові.

Коли треба читати з підвищеною питальною інтонацією, то ставимо ?? або ???

Знак оклику й питання ставимо разом у реченнях, де висловлюється нерозуміння, недовіру, глузування тощо.

Крапки ставимо після перерваної або недокінченої мови, або для того, щоб відокремити одна від одної недокінчені або перервані фрази.

Коли наводимо чийсь цитату з середини фрази, то крапки ставимо на початку речення.

Коли наводимо чийсь цитату з пропусками, то крапки ставимо на місці пропуску.

Крапки разом із знаком оклику ставимо в незакінчених, обірваних реченнях, де висловлено почуття.

Крапки ставимо разом із знаком питання в обірваних питальних реченнях.

ТАВЛИЦЯ 56.

Кома в межах речення.

Гадюка перепливала Єрини хвилястими рухами, здіймала голову, повабно хитало шиєю, з боку на бік і роздвигалась навкруги круглими очима (Кцюбинський).

Кому ставимо поміж однорядними членами речення.

Бізони, зебри, антилопи ось-ось надірвуть голоси (Олесь).

Молоді палкої пориви бурхливі, думи, ідеали, мрії золоті (Чумака).

Тремтіла тінь і вечоріли хмари (Филипович).

Ти йшов у вир на тьму і сльоту (Сосюра).

Не знаючи тривоги та розпуття, проходить шлях людина (Рильський).

Що їм утома, розпач і нуда, і боротьба, і біль, і смерть позаду, і мій кобзар, і мій Сковорода, і мільйон імен і фактів зраду. І небо невмите, і заспані хвилі, і понад берегом геть-геть, неначе п'яний, очерет без вітру гнеться (Шевч.).

Шахтарі називалися демократами, а самі вони звали один одного товаришами (Черкасенко).

Село, наморене то бійкою, то дивовижною, втихомирилось: ніде ні крику, ні гуку (П. Мирний).

Ні кохання, ні мрій, ні сердешних утіх не лишив я в таємному храмі (Чупринка).

Пишу до вас, бо так схотіла (Тичина).

Козаки, панове молодці, що сая галера чи блудить, чи світом нудить, чи много люду царського має, чи за великою добиччю ганяє. Якщо кажу, то значить варто слухать, а ти хоч і віщунка, та сама свої долі, видно, не вгадаєш, то я тобі скажу (Л. Укр.).

Ясне сонце, тепле й приязне, ще не встигло наложити палючих слідів на землю (П. Мирний).

Великий лев, цар всіх звірів, зібрати сходку повелів (Глібів).

Йому ж, старому Ванцеві, немічному й нікчемному. соромом і наругою поточеному, більше немає на землі місця. Навіть в моїм серці, гнилім, побитім

Коли поміж однорядних членами речення стоїть і(й) або та (=і), то коми не ставимо.

Якщо ці сполучники повторюється більше, ніж два рази, кому ставимо й після них.

Кому ставимо перед сполучниками: а, але, проте, **збо, та** (=але) **то, чи, ні, хоч, як**.

(Перед **бо, чи**, тоді, коли вони мають значіння — **цебто**).

Відокремлені (голосом) члени речення відділяється комами.

Комами відділяємо прикладку.

і закам'янілім, живе ще, розвивається
й цвіте те райське сім'я, та свята лю-
бов (Франко).

Сьогодні день, здається, перший вліт-
ку полям засмаленим чоло омив (Плуж-
ник).

Не народився ще, видно, той, кого
почують (Коцюб.).

Стривай, лишень, чи чуєш? щось
плаче за ворітьми. Й рука, скажи, на-
важиться чия твою зламати волю і за-
кони (Плужн.).

О, знаю, пройдуть ще віки, — не ви-
стачить твоєї зброї (Филипович).

А що з тобою, мати, буде, яка тебе,
о пташко, доля жде (Олесь).

О, я не невільник, я ваш беззаконник
(Тичина).

Гей, ти, муко моя свята, — часе кри-
лавий (Плужник).

Зведись, народе, простягни руку по
свою правду (Коцюб.).

Гей, змучена душе моя! На рідні ти
полинь поля (Осьмачка).

Ах, нікого я так не люблю, як вітра
вітровіння (Тичина).

О земле, велетнів роди! (Тичина).

Лукаве отряхувате личко, ковтаючи
слину, привітно схилюся до самого
мого вуха (Васильченко).

Повагом, чудно поблискуючи очима,
одправляв батюшка таїнство (Василь-
ченко).

Прийшовши додому, Андрій застав
Маланку тиху й покірливу (Коцюб.).

Прислухались і, не вірячи сами собі,
одхилили сінешні двері (Коцюб.).

Якби ви знали, паничі, де люди пла-
чуть живучи (Шевч.).

Співають ідучи дівчата (Шевч.).

Плачучи, вбрав сина на смерть
(Стефан.)

Вставні слова (не зв'я-
зані з членами речення)
здебільшого відділяємо
комами.

Відділяємо комами (ко-
ли не знаком оклику)
кличні форми іменників
із залежними від них
словами, а також вигу-
кові слова.

Але коли вигуківі сло-
ва тісно в'яжуться з даль-
шими словами, то коми
не ставимо.

Дієприслівники, якщо
вони мають при собі
зв'язані граматично сло-
ва, відокремлюємо на
письмі комами, незалежно
від того, чи ці дієприсл.
сполучення стоять на по-
чатку речення, чи в се-
редині, чи в кінці.
Коли ж дієприсл. не ма-
ють при собі зв'язаних
граматично слів, то від-
окремлювати їх комами
необов'язково. Таких діє-
прислівників частіше не

Усяка пташечка, радіючи, співала (Глібів).

Захитавшись, пас упав з свистом плавким лінивим рухом (Коцюб.)

відокремлюємо **комами**, якщо вони стоять відразу після дієслова, якого стосуються.

Кома поміж реченнями.

Уже скотилось з неба сонце, заглянувся місяць у моє віконце, вже засвітились в небі зорі, усе заснуло, заснуло й горе (Грабовський).

Налякані діти починали ревіти, жінки їх гамували і витирали сльози (Коцюб.).

Над нею десь весна цвіте, квітки цілються з квітками, сміється чорна тінь; знову розіходилося, як хмара од вітру, і знову полум'ям загорівся білий прапор (Васильченко).

Одступала г'вардія червона, і робітник стріляв в робітника (Сосюра).

Сичі в гаю перекликалились, та ясеня раз-у-раз скрипів (Шевч.).

Все замовкло проти ночі, тільки вітер віє, та луна десь віддається жартівливим сміхом (Грабовський).

Отак і дні мої минули, а я сумую (Шевч.).

А тут ще нагадується, що в цьому яру один салдатик збожеволів на варті (Винниченко).

Коли скрутно в житті доведеться тобі, зрадить віра, поглянь лиш на тих хто до краю поклав свої сили слабі за насущний шматок у лихій боротьбі (Грабовський).

Там, де небо голубіє, де в степу могила мріє, там, де сонечко сія, — рідна сторона моя (С. Шелухин).

Ми маємо можливість сказати, що імперіялісти всього світу зрозуміли, що їхня справа безнадійна (Ленін).

Мої співи прості і робочому серцеві рідні, і засяють вони, як ті зорі у небі глибокім (Чумак).

Комою відділяємо самостійні рівнорядно сполучені речення, що становлять одну спільну складну фразу.

■ Самостійні речення відділяємо комами й тоді, коли вони з'єднані сполучниками і та (—і), а, але, чи.

Комами відділяємо додаткові підрядні речення з сполучними словами: **бо, аж, хто, що, щоб, де, коли, відвільно, як, який** тощо.

На початку і в кінці фрази підрядні речення відділяємо одною комою, в середині фрази — двома.

Не знаю. І не хочу знати,— хто з нас в Чека, хто по мандату, хто по ордеру (Еллан).

Де сонце на асфальті мліє, такий задуманий на варті він сидить (Сосюра).

Середник, двокрапка.

Середник ;

Не обійшлося без того, щоб і вона не задумалась про Максима. Карі його очі заглянули і їй в серце, чорний ус здавався таким хорошим; постать — бравою, дужою; та Максим чоловік і не без достатків, не без копійчини... (П. Мирний).

Чоловік ходить сам як не при собі; свекор аж занедужав (Вовчок).

Дво-
крапка ;

Хитав головою і дивувався: який нелад! (Коцюб.).

А втім скажу: Ви — сила, і з Вас ще буде комуніст (Тичина).

Весь рік, більше як на півверстви, був заставлений скиртами: десять довгих, предовгих скирт пшениці стояли вподовж току; десять менших скирт стояло впоперек: скирти ярини, довгелецькі ожереди соломи тулились по закутках, неначе дрібні вівці між здоровим товаром (Н. Левицьк.).

Та й не великі скарби були там у мене: кілька сорочок та спідниць дві, та ще там якась юпочка та козушиночка (М. Вовчок).

Поліцаї виявляли просто диво сміlosti й натиску: вони бігали по лавах, по стільцях, підстрибували, повзали по підлозі й підхоплювали на льоту проклямації, видаляли з рук читачів, гаяли, кричали, навіть лаялись (Винниченко).

Коли повернувся до штабу, одчekanив: „Я вже тут“.

Отаман зміряв: „Мабуть, до яру тебе поведуть“ (Еллан).

Середник ставимо, як знак менший за крапку й більший за кому поміж поширеними цілком самостійними реченнями, або поміж поширеними цілком самостійними частинами речення.

Двокрапку ставимо в середині фрази, коли далі щось перелічуємо, а перед цим перелічуванням стоїть слово, що об'єднує речення (двокрапку ставимо після цього слова).

Двокрапку ставимо в поширеному реченні перед докладнішим поясненням думки.

Двокрапку ставимо перед чужими словами.

Роман показав рукою на грубу, де висіли мокрі штани, й почав розказувати: „Я йшов через лід та ненарошне увалився“ (Васильч.).

Згорда мовив побратим на тев: „Недоподоба лицарю втікати!“ (Л. Укр.)

Раптом ззаду почувся крик: „Розступіться, дайте дорогу“ (Коцюб.).

Лапки.

Лапки

„ „

Ревнув ведмідь: „Розумна голова, не гріх і розуму позичить... Робота гуртова“ (Глібів).

На колінах страшної, білоокої потвори дитя сидить бліде і чорнооке, підспівує не завше в тон: „подайте“ — і яблуком гуляється гнилим (Рильськ.).

„Хай чабан — усі гукнули — за отамана буде!“ (Тичина).

Спинились ми на „Чайці“. Васильченко з „Кармелюком“, я — з „Сковородою“ (Тичина).

Сучасні дитячі забавки: „Мак“, „Ворон“, „Зайчик“, „Перепілочка“ тощо, є рештками тотемічного культу (Коряк).

Громадянський запал, що диктує авторів „Каменярів“, „Христа і Хрест“, „Беркута“, „Тюремні сонети“, реалістичні „Галицькі образки“, жахливі малюнки поеми „До Бразилії“, нарешті тонко стилізована інколи дидактика „Мого Ізмарагду“ краще надаються до витлумачення в публіцистичній манері Єфремова (М. Зеров).

Жалілися: нема добра, а ми ж добра всім хочем. Росію нам „собрать“ пора! Павлу послужим „между прочим“, а там... (Тичина).

Ціла низка отих болючих „не“ щодо минулого, суцільне нехтування його тим дужче розкриває поетові очі на сучасне (С. Єфремов).

В лапки беремо чужу пряму мову, при чому крапку ставимо після лапок, — всі інші знаки — перед лапками.

В чужій мові, перерваний вставним реченням, або реплікою, лапки ставимо лише на початку й на кінці фрази, а вставні слова відділяємо рискою.

В лапки беремо чужі слова, як от цитати з книг, назви літературних творів, газет, журналів, громадських організацій тощо.

Лапки ставимо, щоб виділити слова вживані в іншому значінні (найчастіше в іронічному), а також інші малопоширені новотвори.

А „патріот, убогих брат“ дочку й теличку однімає у мужика (Шевч.).

Зграї гарпій проклятих, що звуться „навіщо“, „куди“, мою душу жеруть (М. Вороний).

ТАБЛИЦЯ 57.

Дужки.

Дужки
()

Міжпланетні інтервали! Сонце (скрізь цей сон!), Юпітер... А між ними не хорали — вітер (Тичина).

Наказ дано (коротко й суворо): вдарити й розбити ворогів (В. Еллан).

Деякі з тих пісень, правда нечисленні, можуть постерігатись (особливо легкі жартовливі речі, як „Добридень“ або „Черевички“) з стилізаціями народньої пісні у Шевченка (Зеров).

Я знову чую, як мати говорить, що я (її мятежний син) зовсім замучив себе (М. Хвильовий).

Іде Панас, не розглядає, міркуючи про щось (міркує той, хто нужду знає), — аж чує — кличе хтось (Глібів).

Дужчає течія народности в мові, і письменство, перше спільне, виразно розбивається тепер на південно-західне (українсько-білоруське) та північно-східне (московське) (Єфремов).

Неофіт-раб (палко): „Ти, старий, даремно мене гевною лякаєш. Цей рабський дух (на старого раба) і там служити буде не тільки зо страху, а й по сумлінню душі патриціанській можновладній. Цей (на крамаря) буде важити добро і зло і чистоту по часточках вділяти, цей (на диякона) раз на тиждень буде роздавати духовну страву отакій голоті, як хоч би й я (Л. Укр.).

Завдання українського письменства для Драгоманова це — спинити „втікачку наших молодих людей од України й українства“ (Шевченко).

Олесь. Над Дніпром (весняна казка).

У дужки беремо іноді замість того, щоб ставити коми, вставні слова, словосполучення й речення.

У дужки беремо також уваги, назви творів, авторів, підзаголовки, пояснення тощо.

Риска.

Риска

—

Наш біль — рядки холодних слів
(Плужник).

Книга — морська глибина (Франко).

Невже — в хаос!?. Ми знов — під во-
ду!?. Ми знов — в огонь!?. У забуття!?.
(Сосюра). Як і тепер, огонь — у груди,
в зіниці — муть, на вії — тьма... (Сосюра)

Що другим наяву — й не снилося
мені (Рильськ.)

Кров, рани, смерть — його найперші
дари (Франко).

А хіба завтра не буде те саме — служ-
ба, телята, символізм і капуста (Коцюб.).

Ти мене, кохана, проведеш до поля,
я піду — і, може більше не прийду
(Рильськ.).

Кружляння ж довго носилось, з ти-
шею гралось плавко — вгору, все вгору
аж поки не бризнули краплі важкі і
шум не почав наближатись (Тичина).

А він уже віддавна був в дорозі —
ішов на захід (Франко).

Поважної ходи Роман не знає: по-
клич його — він підбіжить з підскоком,
пошли куди — подається так, що тільки
пісок закурить (Васильченко).

А може, буду знов я очі і викликати,
і любить, а місяць — золотий синочок —
нас підглядати у траві (Сосюра).

Як Одісей, натовлений блуканням
по морю синьому, я — стомлений жит-
тям — приліг під тінню сокора старого
(Рильськ.).

Одного ранку — бодай такого ніхто
не оглядав! — сказано мені, що на черзі
Андрійко у некрути (М. Вовчок).

А перед ним — незнане диво з див — хо-
лодні, нерухомі немовлята (Филипович).

Відтак омив кроваві руки в річці —
так як тоді, по смерті брата! — і звільна,
не оглядаючись, не відіхнувши пішов
в пустиню (Франко).

Риску ставимо в ре-
ченні, коли пропущено
присудок, або якесь інше
слово.

Риску ставимо після
довгого ряду перелічу-
вань перед словом, що
узагальнює, а часом і
після нього.

Риску ставимо поміж
реченнями, або членами
речення, коли треба ви-
тримати павзу й одразу
змінити голос.

Риску ставимо, щоб
відокремити вставні сло-
ва та речення.

Вибіг із кухні назад в столову. — Ти бачила? — кинувсь на жінку. — Не бачила? Піди подивись!..

— Чом вона не страйкує? (Коцюб.)

Перше слово пана буде:

— Ти, відай, злодій?

— Я, пане, чужого стебла не порухав.

— Чого брешеш, лайдаку, а то ж надумана річ, щоби мужик не крав?

— Хіба ти не мужик?

— Я цілком простий мужик, але я чужого не люблю кивати.

— То ти, певне, п'яниця?

— Я з горілкою собі не заходжу, бо нема звідки.

— Гавкаєш як пес, та ти би вмер без горілки.

— Без горілки не вмер би, а без хліба то й можна (В. Стефаник).

Риску іноді ставимо, щоб замінити лапки, а також рискою відділяємо мову одної особи од мови другої чи інших осіб.

З М І С Т

Передмова	3
З історії українського правопису	5

Український правопис.

Таблиця 1. Ненаголошені о, е, є	31
Перехід е—о, о—а	32
Таблиця 2. Коли пишемо и	32
3. Коли пишемо ї	34
4. йо,ьо,є,і	37
5. М'якшення приголосних	38
6. Де не пишеться ъ	40
Апостроф	41
Таблиця 7. Зміни приголосних, що їх віддаємо на письмі	42
Зміни приголосних у живій мові, що їх на письмі не віддаємо . .	42
Таблиця 8. Сполучення чн, шн, випадання приголосного при збігові приголосних. Прийменники та приростки з, роз, без на голосних. та приголосних. Пригол. -в у словах, що починаються з у (ко- рінний) та о	44
Таблиця 9. Подвоєння приголосних	46
10. 1. відміна. Іменники чолов. роду. Тверда група	47
11. 1. " " " " " М'яка група	52
12. Мішана група	54
13. 1. Відміна. Іменники жіп. роду. Тверда група	56
14. 1. " " " " Мішана група	58
15. 1. " " " " М'яка група	59
16. 1. " " ніякого " Тверда група	61
17. 1. " " " " М'яка група	63
18. 1. " " " " Мішана група	65
19. 2. " " " " 	66
20. 3. " " жіноч. " 	68
21. Займенники	69
22. Числівники	70
23. Суфікси (наростки) іменників чол. роду	72
24. " іменників жіп. роду	73
25. " " ніякого роду	75

	Стор.
<i>Таблиця 26.</i> Прикметники. Чолов. та ніякий рід. Тверда група	76
Жіночий рід	77
Для всіх родів	78
<i>Таблиця 27.</i> Прикметники. Чолов. і ніякий рід. М'яка група	79
Жіночий рід	80
Множина для всіх родів	81
<i>Таблиця 28.</i> Ступені порівняння	82
<i>"</i> 29. Займенники-прикметники. Чолов. та ніякий рід	83
Жіночий рід	85
Для всіх родів	86
<i>Таблиця 30.</i> Числівники-прикметники	87
<i>"</i> 31. Суфікси прикметників	89
<i>"</i> 32. Дієслова. 1. дієвідміна. Форми теперішнього часу	92
<i>"</i> 33. 2. дієвідміна. Форми теперішнього часу	94
<i>"</i> 34. Дієйменник. 1. дієвідміна	96
2. Дієвідміна	97
<i>Таблиця 35.</i> Дійсний спосіб — минулий час	98
Передминулий час	—
Дійсний спосіб — майбутній час. Недоконані дієслова	99
Майбутній час—доконані дієслова (форма тепер. часу)	100
<i>Таблиця 36.</i> Умовний спосіб. Умовний минулого часу	100
Наказовий спосіб	101
<i>Таблиця 37.</i> Архаїчна дієвідміна. Дієйменник	103
Майбутній час	104
Наказовий спосіб	—
<i>Таблиця 38.</i> Доконані й недоконані дієслова	104
<i>"</i> 39. Дієприкметникові форми та дієприкметники. Дійсний стан (активний)	105
Перезмний стан (пасивний)	106
<i>Таблиця 40.</i> Прийменники, прислівники та злучники	108
<i>"</i> 41. Приростки	111
<i>"</i> 42. Заперечні часточки ні—не	113
<i>"</i> 43. Іяші часточки	115
<i>"</i> 44. Правовискладених слів	116
<i>"</i> 45. Розділка	117
<i>"</i> 46. Чужомовні слова Вживання і та сполучення з і	118
<i>"</i> 47. И, Е, та Ї у чужих словах	120
<i>"</i> 48. Сполучення з Л	121
<i>"</i> 49. Різні сполучення голосних та приголосних	124
<i>"</i> 50. Правовис приголосних	126
<i>"</i> 51. Апостроф у чужих словах	127
<i>"</i> 52. Українські прізвища	129
<i>"</i> 53. Російські й інші слов'янські прізвища	131
<i>"</i> 54. Українські географічні назви	133
Слов'янські географічні назви	135

	Стор.
Таблиця 55. Розділові знаки	136
„ 56. Кома в межах речення	137
Кома поміж реченнями	140
Середник, двокрапка	141
Лапки	142
Таблиця 57. Дужки	143
Риска	144

13649

V.N. Karazin Kharkiv National University

00527083

1

